

Universiteit
Leiden
The Netherlands

The history of one seems but a transcript from that of the other. De relatie tussen de Republiek en de Verenigde Staten in de late 18e eeuw.

Bakker, Sven

Citation

Bakker, S. (2022). *The history of one seems but a transcript from that of the other.: De relatie tussen de Republiek en de Verenigde Staten in de late 18e eeuw.*

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master thesis in the Leiden University Student Repository](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3254562>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

‘The history of one seems but a transcript from that of the other.’

De relatie tussen de Republiek en de Verenigde Staten in de late 18^e eeuw

Masterthesis Politics, Culture and National Identities
2021-2022

Naam:	Sven Bakker
Master:	Politics, Culture and National Identities
Type werkstuk:	Thesis
Omvang:	20 ECTS
Begeleider:	Dr. Diederik Smit
Tweede corrector:	Prof. Dr. Henk te Velde
Datum:	31 December 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: De Dertien Koloniën en de Nederlandse Republiek in de 18e eeuw.	10
Hoofdstuk 2: De patriottentijd 1781-1787	19
Hoofdstuk 3: De Bataafse tijd 1795-1798.....	30
Conclusie.....	48
Bibliografie.....	53

Inleiding

'The history of one seems but a transcript from that of the other'.¹ Dit schreef de Amerikaan John Adams, gezant van de Verenigde Staten van Amerika, in 1781 in een brief aan de leden van de Staten-Generaal van de Republiek in een poging om de diplomatieke relatie tussen de Republiek en de nieuw gevormde Verenigde Staten te bestendigen. In de brief zocht Adams naar politieke maar vooral ook financiële steun voor de onafhankelijkheidsoorlog die de Verenigde Staten in 1765 tegen Groot-Brittannië waren begonnen. Adams, vanaf 1780 woonachtig te Leiden, deed in de brief een beroep op het verleden van de Republiek en hoe deze was verweven met de geschiedenis van het land dat zich sinds kort de Verenigde Staten van Amerika noemde. De eerste kolonisten van de staten New York en New Jersey waren volgens Adams immers, Nederlanders geweest.² De gewoonten, de cultuur en de religie die zij hadden meegenomen de Atlantische Oceaan over waren voor Adams een argument om een toekomstige alliantie te legitimeren. Adams deed er bovendien nog een schepje bovenop door te stellen dat iedere Nederlander die een beetje verstand had van internationale betrekkingen vanzelfsprekend achter de Amerikaanse onafhankelijkheid zou moeten staan. De Amerikaanse republiek en de Nederlandse Republiek zouden namelijk een kopie van elkaar zijn.³

In hetzelfde jaar dat Adams zijn brief stuurde, schreef de Nederlandse patriot Joan Derk van der Capellen tot den Pol een pamflet waarin hij de bevolking van de Nederlandse Republiek opriep om in opstand te komen tegen stadhouder Willem V en zijn regering. In het pamflet riep de toen nog anonieme auteur op tot bewapening van de burgerbevolking en een vereniging in milities volgens Amerikaans model. De Verenigde Staten en hun onafhankelijkheidsstrijd speelden kortom een belangrijke rol in *Aan het volk van Nederland* gespeeld, zoals het pamflet was getiteld.⁴

Het is niet vreemd dat Van der Capellen juist naar de Verenigde Staten keek voor ideeën om onder het juk van de stadhouder uit te komen. Deze bevonden zich op dat moment immers middenin een onafhankelijkheidsstrijd tegen de Engelse vorst. Het is evenmin opvallend dat de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijders naar de Republiek en zijn verleden keken. Per slot van rekening was ook de Republiek ooit voortgekomen uit een

¹ J. Adams, ontvangen door Staten-Generaal, (19 april 1781), Adams Papers <http://www.masshist.org>.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ J.D. van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland* (1781) <http://www.iisg.nl> (geraadpleegd 21 januari 2021).

onafhankelijkheidsoorlog. Ook de tijd waarin deze twee revoluties zich afspeelden, verklaart veel. Historica Janet Polasky schrijft in haar boek *Revolutions without Borders* dat tussen 1766 en 1804 overal in de Atlantische Wereld revoluties uitbraken. Allemaal met één doel: ‘*A universal cry for freedom*.’⁵ De macht van aristocraten, geestelijkheid en monarchen werd in twijfel getrokken en bekritiseerd en in veel gevallen werd de gevestigde orde zelfs omvergeworpen. De grootste spelers in deze revolutiegolf waren de Verenigde Staten van Amerika en Frankrijk, maar ook de kleinere landen, zoals Italië, Ierland en de Nederlandse Republiek, ontgingen de revolutionaire ideeën niet.

Polasky verklaart deze internationale revolutiegolf aan de hand van het concept van ‘reizende ideeën’. De ideeën worden, soms letterlijk in de vorm van een fysiek document, meegenomen naar nieuwe gebieden. De ideeën stopten niet bij de landsgrenzen, maar walsten daar overheen. Het reizen was vanaf de tweede helft van de 18^e eeuw namelijk veel makkelijker geworden. De internationale handel nam toe en reizen was niet meer iets voor enkel de elite, waardoor mensen zich gemakkelijker verplaatsten en nieuwe ideeën konden verspreiden. Vertalingen speelden daarbij een belangrijke rol. In Amerika geschreven pamfletten werden in andere talen vertaald.⁶ Het pamflet van Van der Capellen tot den Pol heeft eveneens de oversteek naar Amerika gemaakt. Hoewel het niet zoveel is gelezen als sommige pamfletten van Amerikaanse auteurs, geeft het aan dat ook Nederlandse documenten konden reizen. Het laat zien hoe ideeën vanuit verschillende werelddelen naar één plek kunnen komen om daar mensen te beïnvloeden.

Het concept van Polasky verklaart hoe in de tweede helft van de achttiende eeuw de Atlantische wereld werd ondergedompeld in revolutionaire gedachten. Ze zet dit concept uiteen aan de hand van verschillende soorten bronnen. Zo wijst ze bijvoorbeeld op het belang van pamfletten, tijdschriften en romans. Historicus Henk te Velde heeft in 2006 een artikel geschreven over een fenomeen dat hij *political transfer* heeft genoemd.⁷ Waar Polasky het concept van reizende ideeën uiteenzet met behulp van verschillende soorten bronnen, betoogt Te Velde dat niet alleen politieke ideeën kunnen reizen, maar ook politieke praktijken. Volgens Te Velde betekent het concept *transfer* dat politieke praktijken niet stoppen aan de landsgrens, maar daar overheen kunnen gaan. Hierbij is er sprake van een idee-exporterend

⁵ J. Polasky, *Revolutions without Borders The Call to Liberty in the Atlantic World* (Yale University press 2015). 2.

⁶ Ibid. 13.

⁷ H. te Velde, ‘Political Transfer: an Introduction’, *European Review of History* (2005) 205–221 doi:<https://doi.org/10.1080.13507480500268995>.

land, en een idee-importerend land.⁸ Te Velde laat zien dat politieke praktijken vrijwel nooit nieuw zijn, maar vaak een samenstelling van verschillende elementen die mensen voorbij hebben zien komen. In het concept van *political transfer* onderscheidt Te Velde twee mechanismes. Het eerste mechanisme is dat van *hyper difference*: het idee dat een politiek concept wordt 'geïmporteerd' en vervolgens niet serieus wordt genomen door de bestuurders van het importerende gebied, doordat het niet aansluit bij hun ideeën of de legitimiteit van het concept wordt in twijfel getrokken juist omdat het buitenlands is. Het tweede mechanisme is dat van *over-likeness*: het importeren van een concept met het gevoel dat dat concept goed toepasbaar is op de nationale situatie van de bestuurders.⁹

Dit onderzoek neemt het concept *political transfer* en de uitwerking daarvan door Polasky als basis. Het moet helpen antwoord geven op de centrale vraag van dit onderzoek, namelijk: in welke opzichten golden de Verenigde Staten van Amerika als voorbeeldland voor de Nederlandse patriotten en de bestuurders van de Bataafse Republiek in de periode tussen 1776 en 1798? Welke ideeën en praktijken uit de Nieuwe Wereld golden als inspiratie voor de patriotten en Bataven en welke niet? En werden er ook daadwerkelijk praktijken overgenomen uit de Verenigde Staten? Door een antwoord te geven op deze vragen tracht dit onderzoek meer inzicht te bieden in de verwevenheid van politieke ideeën in de late achttiende eeuw, het belang van transfer en de betekenis van de Verenigde Staten voor de revolutionairen in de Republiek.

In deze studie is Amerika het idee-exporterend land en is de Republiek (vanaf 1795 de Bataafse Republiek) het idee-importerend land. Dit is een andere benadering dan gebruikelijk. Tot dusver heeft de historiografie namelijk vooral op de voorbeeldfunctie van de Republiek voor Amerika gelegen en op de verspreiding van de revolutionaire ideeën in het algemeen. Er zijn meerdere werken geschreven over de Republiek die als voorbeeld heeft gediend voor de politieke vormgeving van de Verenigde Staten. De invloed van politici uit de Verenigde Staten op patriotten en Bataven heeft daarentegen nog weinig aandacht gekregen. Dit onderzoek zal een poging ondernemen om dit hiaat op te vullen.

⁸ Ibid. 208.

⁹ Ibid. 209.

Historiografie

Te Velde betoogt in ‘Political Transfer: An Introduction’ dat nationale politieke geschiedschrijving vrijwel altijd de verbindingen met het buitenland buiten beschouwing laat. Dit is problematisch want dit zorgt voor een incompleet verhaal, waarbij de herkomst van politieke ideeën en praktijken niet duidelijk is.¹⁰ Opvallend is dat veel historici vaak beknopt vermelden dat bepaalde politieke ideeën uit het buitenland komen, maar daar verder geen context bij geven. *Ons Stipje op de Waereldkaart* bijvoorbeeld, geschreven door historicus Piet de Rooy, betoogt dat de Bataafse Revolutie onderdeel was van een ‘Atlantische revolutie’ maar geeft geen informatie over die desbetreffende revolutie en waar de revolutionaire ideeën vandaan worden gehaald.¹¹ Ook *Geschiedenis van Nederland* van historicus Friso Wielenga geeft welliswaar informatie over de ‘Nederlandse Verlichting’, maar vermeldt niet waar deze ‘verlichting’ op is gestoeld en hoe de verlichtingsidealen de landsgrenzen van de Nederlandse Republiek zijn binnengeslopen.¹² *De Bataafse Revolutie (1795-1995)*, van Arie van Deursen zet in een kleine zin uiteen dat de Franse revolutie van 1789 naar de rest van Europa werd geëxporteerd, maar verdere context blijft ook hier uit.¹³ In *The Political Culture of Sister Republics, 1794-1806. France, the Netherlands, Switzerland and Italy*, samengesteld door Joris Oddens, Mart Rutjes en Erik Jacobs, zijn de Verenigde Staten de grote afwezigen en dat terwijl die zich vanaf 1783 expliciet als zusterrepubliek van de Nederlandse Republiek identificeerden.¹⁴

Het nut van dit onderzoek moet worden gezocht in het eerder aangekaarte probleem dat Te Velde heeft geconstateerd: het buiten beschouwing laten van buitenlandse connecties als het gaat om de verspreiding van politieke praktijken. Zoals gezegd geven veel historici wel aan dat er een verspreiding van politieke ideeën heeft plaatsgevonden, maar bieden zij geen antwoord op de vraag waar deze ideeën vandaan kwamen en hoe deze in de Nederlandse Republiek terecht zijn gekomen. Dit onderzoek doet een poging om te breken met deze

¹⁰ Ibid. 206.

¹¹ P. de Rooy, *Ons stipje op de waereldkaart. De politieke cultuur van modern Nederland* (Wereldbibliotheek 2014). 9.

¹² F. Wielenga, *Geschiedenis van Nederland van de Opstand tot heden* (Tweede Druk; Amsterdam: Boom 2013). 176.

¹³ A. Th. Deursen van, *De Bataafse Revolutie (1795-1995)* (1995). 19.

¹⁴ De relatie van ‘zusterrepublieken’ tussen de Verenigde Staten van Amerika en de Nederlandse Republiek komt voor het eerst aan bod tijdens een briefwisseling in 1783 tussen de Amerikaanse generaal, en latere president, George Washington, en de Nederlandse Joan Derk van der Capellen tot den Pol. De brief van Washington was een dankbetuiging voor de steun van Van der Capellen voor de Amerikaanse opstand tegen de Engelsen en noemt de Nederlandse Republiek een ‘Sister Republic’.

G. Washington, ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (2 augustus 1783), Founders Online, National Archives, <https://founders.archives.gov>.

traditionele vorm van nationale geschiedschrijving en besteedt daarom expliciet aandacht aan het concept *political transfer*. Het tracht de geschiedenis van Nederland tussen 1776 en 1798 een meer internationale te context bieden, om zo een completer beeld te krijgen van de Nederlandse geschiedenis.

Dit onderzoek past binnen een groter debat over de Trans-Atlantische revolutiegolf van de tweede helft van de achttiende eeuw en over de vraag hoe al deze revoluties met elkaar verweven zijn. Daarbij moet wel de kanttekening worden geplaatst dat dit onderzoek louter gaat over de ideeën die van Amerika naar Nederland zijn geëxporteerd. Het is natuurlijk denkbaar dat ideeën vanuit Frankrijk naar Amerika zijn gehaald, vervolgens zijn aangepast en daarna weer zijn geëxporteerd. Voor dit onderzoek is dat echter minder relevant, omdat in deze studie de relatie tussen de Republiek en de Verenigde Staten centraal staat. Naast een korte introductie over het ontstaan van de revolutionaire ideeën, zal er verder ook geen aandacht worden besteed aan de vraag waar de ideeën zijn ontstaan. Het onderzoek richt zich dus uitsluitend op de connectie tussen Nederland en Amerika.

In het begin van de negentiende eeuw vond men beter de patriotten en Bataven te vergeten. De revolutionaire boodschap die de patriotten en Bataven uitdroegen werd in de ban gedaan. Het zou nog tot het begin van de twintigste eeuw duren voordat de Bataafse tijd een voorname rol zou spelen in een historisch onderzoek. Veelzeggend is dat de herontdekking van deze bijzondere tijd niet in Nederland zelf plaatsvond, maar in het buitenland. De Amerikaanse historicus R.R. Palmer heeft als eerste historicus aandacht voor deze periode gevraagd. De Bataafse Revolutie werd door Palmer als onderdeel van een grootschalige democratische vernieuwingsperiode in Europa gezien.¹⁵ De Britse historicus Simon Schama publiceerde vervolgens in 1977 het kloeke boek *Patriots and Liberators. Revolutions in the Netherlands 1780-1813*, waarin hij betoogde dat de politieke ideeën van de patriotten en Bataven niet uit het buitenland zijn gehaald, maar dat juist de ideeën en opvattingen uit de Nederlandse Republiek zelf kwamen.¹⁶

Na het werk van Schama begon ook de interesse vanuit Nederland zelf te groeien. Zo verschenen verschillende werken over de Bataafse tijd, zoals het eerder genoemde *Bataafse Revolutie* van Arie van Deursen, en de *Bataafse Terreur De betekenis van 1798* van historicus Niek van Sas. Ook zijn er verschillende werken te vinden over het begin van de langdurige

¹⁵ R.R. Palmer, 'Much in Little: The Dutch Revolution of 1795', *The Journal of Modern History* 26 (1954) 15–35.

¹⁶ S. Schama, *Patriotten en bevrijders Revolutie in de noordelijke Nederlanden, 1780-1813* (4e druk; Amsterdam: Olympus 2005).

relatie tussen Nederland en Amerika sinds de late achttiende eeuw. Voorbeelden van dergelijke werken zijn *The Netherlands and the United States* van J.C. Westerman¹⁷, *Voorbeeld in de Verte*, van J.W. Schulte Nordholt¹⁸ en het recentere werk van J.H. Hutson *John Adams and the Birth of Dutch-American Friendship, 1780-82*.¹⁹ Specifieke werken die de relatie tussen Nederland en de Verenigde Staten in de achttiende eeuw en de overdracht van politieke ideeën centraal zetten zijn er evenwel nog niet. Het werk van Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de Verte*, beslaat de invloed van de Amerikaanse Revolutie op de patriotten. Om met de woorden van Schulte Nordholt zelf te spreken: '[dit boek] is toegespitst op de geestelijke en emotionele relaties [tussen de Verenigde Staten en de Republiek], de beeldvorming over en weer.'²⁰ Het werk gaat dus niet zozeer om de politieke transfer die in dit onderzoek aan het licht moet komen. Dit onderzoek is daarom van belang, en een interessante aanvulling op het werk van Schulte Nordholt, omdat het als eerste expliciet de overdracht van politieke ideeën en praktijken tussen Nederland en Amerika in de achttiende eeuw onder de loep neemt. In *Revolutions Without Borders* is er wel een passage aan de Bataafse Revolutie gewijd binnen het thema van *political transfer*. De passage is beknopt en focust zich louter op de patriottentijd, niet op de jaren daarna.

Opzet en methode

De zoektocht naar het antwoord op de centrale vraag van dit onderzoek begint bij de brieven die de Amerikaan John Adams naar zijn Nederlandse gelijkgestemden heeft gestuurd en van hen ontving. Hoewel brieven enkel als communicatiemiddel dienden tussen specifieke individuen, zijn ze een belangrijke factor voor de verspreiding van politieke ideeën. Daarnaast zijn brieven betrouwbare bronnen om te onderzoeken hoe mensen over bepaalde zaken nadachten juist omdat brieven persoonlijke documenten zijn, niet bedoeld voor een breder publiek.

Naast brieven zullen er ook pamfletten worden onderzocht. Vergelijkingen tussen bijvoorbeeld het werk van Joan Derk van der Capellen tot den Pol en de Amerikaanse *pamphleteer* Thomas Paine geeft informatie over of en in hoeverre er een uitwisseling van

¹⁷ J.C. Westerman, *The Netherlands and the United States: their relations in the beginning of the nineteenth century* (Den Haag 1935).

¹⁸ J.W. Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte de invloed van de Amerikaans revolutie in Nederland* (Baarn 1979).

¹⁹ J.H. Hutson, 'John Adams and the birth of Dutch-American friendship, 1780-1782' *Low Countries Historical Review* 409-422 (1782) doi:<https://doi.org/10.18352/bmgm-lchr.2363>.

²⁰ Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte* 9.

ideeën heeft plaatsgevonden tussen beide auteurs. Pamfletten waren in tegenstelling tot brieven juist wel bedoeld voor de hele wereld om te lezen en hun belang in de verspreiding van revolutionaire ideeën mag daarom niet worden onderschat. Volgens Polasky waren het zelfs pamfletten en geen musketten die de revoluties door Amerika en Europa hebben aangewakkerd.²¹ Voor de Bataafse tijd, ten slotte, zal gebruik worden gemaakt van de verslagen van de Nationale Vergaderingen, het zogenaamde *Dagverhaal*. Voor dit onderzoek heb ik vooral de verslagen geraadpleegd die zijn uitgegeven door Leonard de Gou en zijn gepubliceerd onder de Kleine Serie van de Rijks Geschiedkundige Publicatiën.

Deze studie is in drie perioden opgedeeld, die ieder een hoofdstuk beslaan. Het eerste hoofdstuk biedt bovendien enige context voor de rest van het onderzoek. Zo worden in hoofdstuk 1 de aanloop van de Amerikaanse Revolutie en de Nederlandse patriottentijd besproken en de vraag op welke wijze politieke ideeën van de Verenigde Staten naar de Republiek zijn overgewaaid.

In het tweede hoofdstuk wordt vervolgens de nadruk gelegd op de patriottentijd. De patriotten waren ontevreden over de ontwikkelingen in de Republiek en de macht van de Oranjestadhouder in het bijzonder. Met behulp van brieven en pamfletten wordt uiteengezet welke politieke ideeën de patriotten aan de Amerikanen hebben ontleend. Het beslaat de periode tot 1787, het jaar waarin de patriotten door de koning van Pruisen uit de Republiek werden verdreven.

Het derde hoofdstuk gaat over de Bataafse tijd. Het beslaat de periode van 1795 tot 1798. De stadhouder en zijn aanhang zijn in die jaren door het Franse leger verjaagd en de macht ligt in handen van de Bataafse revolutionairen. De vraag die de bestuurders zichzelf in die jaren stelden was: hoe moet het staatsbestel van de nieuwe Bataafse Republiek vorm krijgen?²² Op 25 november 1795 namen zij een regelement aan waarin werd besloten dat er een Nationale Vergadering moest worden gevormd die de Republiek van een grondwet diende te voorzien. De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is dan ook hoe leden van de Eerste Nationale Vergadering, die belast waren met het opstellen van den nieuwe grondwet, werden beïnvloed door Amerikaanse politieke ideeën. Om antwoord te geven op de bovenstaande vraag zal voornamelijk worden gekeken naar het *Dagverhaal*, het verslag van de beraadslaging van de Nationale Vergadering.

²¹ Polasky, *Revolutions without Borders*. 17.

²² Deursen van, *De Bataafse Revolutie (1795-1995)*. 22.

Hoofdstuk 1: De Dertien Koloniën en de Nederlandse Republiek in de 18e eeuw.

In 1774 voer de Brit Thomas Paine van Engeland naar Amerika. Zijn doel was om veranderingen in de relatie tussen Amerika en Engeland teweeg te brengen. Paine was een publicist en filosoof die zijn zinnen had gezet op de democratisering van Amerika. In 1776 schreef hij *Common Sense*, een pamflet dat vlam in de onafhankelijkheidsbeweging van Amerika deed aanwakkeren.

Een aantal jaren later poogde de Nederlander Joan Derk van der Capellen tot den Pol hetzelfde met zijn '*Aan het volk van Nederland*'. Net als het pamflet van Paine werd het pamflet van Van der Capellen, in ieder geval door de tegenstanders van de stadhouder, goed ontvangen. Het pamflet betekende het startschot voor de patriottenbeweging in de Republiek.

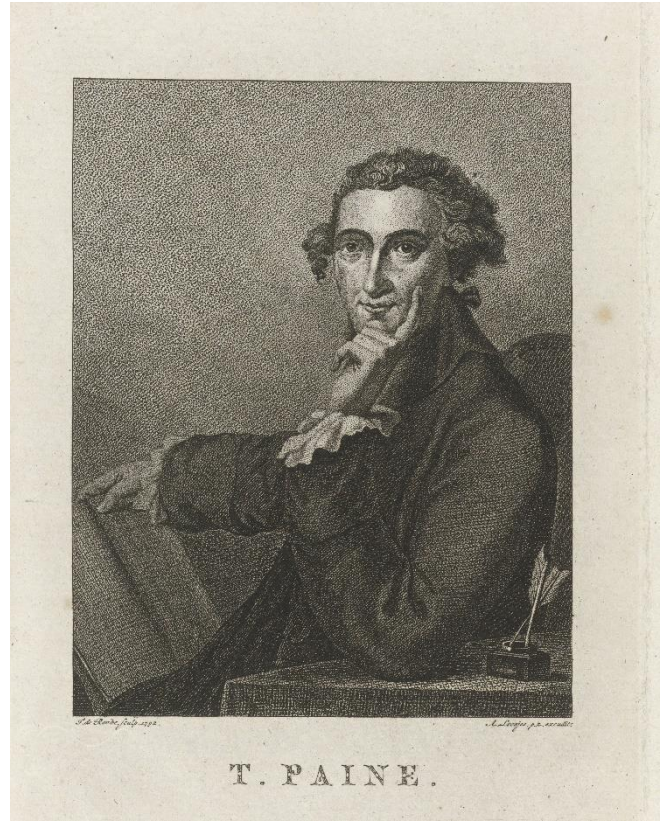
De pamfletten hebben veel gemeen. Allereerst geven zij beide argumenten om een einde te maken aan de vorstelijke macht in beide gebieden.²³ Hierbij worden zowel de koning van Engeland als de stadhouder van de Republiek door het slijk gehaald. Daarnaast wordt uiteengezet waarom democratische vertegenwoordiging beter is dan een monarchaal bestuur. Het is in dit licht dan ook niet vreemd dat beide pamfletten de aanzet gaven tot revoluties die zich niet alleen tegen de zittende macht keerden, maar die ook de basis probeerden te leggen voor een nieuw democratisch bestuur.

In dit eerste hoofdstuk wordt er gekeken naar de achtergrond van de achttiende-eeuwse revolutionaire bewegingen in zowel de Verenigde Staten als de Republiek. Tevens wordt uiteengezet welke personages een rol hebben gespeeld in de verspreiding van de ideeën over politieke hervorming. Het is interessant om te kijken naar de politieke context in beide landen, daar zowel Amerika als de Republiek uiteindelijk een democratische revolutie hebben ondergaan. Ook voor de hoofdvraag van dit onderzoek is het belangrijk om naar de achtergronden van beide revoluties te kijken. Dit onderzoek legt immers de nadruk op de invloed die de Verenigde Staten hebben gehad op de Nederlandse patriotten en Bataven en de praktijken die zij uit Amerika hebben overgenomen. Door naar de achtergronden te kijken is het makkelijker te begrijpen waarom de Bataafse Republiek sommige politieke ideeën juist wel, of juist niet heeft overgenomen.

²³ Hoewel de Nederlandse stadhouder geen monarch was, had deze wel monarchale elementen. Zo was Stadhouder Willem V getrouwd met een Pruisische prinses, was de stadhouderstitel erfbaar, en had hij internationale aanzien.

Joan Derk van der Capellen tot den Pol 1741-1784
Rijksmuseum Amsterdam: RP-P-1905-1675X

Thomas Paine 1737-1809
Rijksmuseum Amsterdam: RP-P-1894-A-18284

De Dertien Koloniën en haar onafhankelijkheid

In de achttiende-eeuw kreeg het Amerikaanse continent veelvuldig te maken met oorlogen die in Europa waren begonnen, maar naar Amerika waren overgeslagen. Hoewel deze oorlogen door Engeland werden gewonnen, waren de financiële lasten voor Engeland aanzienlijk. Het land stond op de rand van faillissement. Om de kosten van de oorlogsvoeringen te dekken besloten de Britten tot een reeks van belastingen voor de Dertien Koloniën. Dit was een breuk met de eerdere afspraken tussen de koloniën en Britse kroon.²⁴ De koloniën waren namelijk bevoegd zelf hun belastingen te heffen. Het heffen van deze door Engeland opgelegde belastingen leidde in koloniaal Amerika tot grote ontevredenheid. Zo hekelden sommige Amerikanen dat ze wel belasting moesten betalen, maar niet vertegenwoordigd werden in het Britse parlement. De opgelegde belastingen werden dan ook gezien als een vorm van slavernij.

De latere Amerikaanse president John Adams schreef, weliswaar onder pseudoniem, een artikel in de *Boston Gazette* van 14 oktober 1765 over dit belastingprobleem. Adams stelde dat zijn voorouders naar Amerika waren gegaan voor de vrijheid, maar altijd dienstbaar waren gebleven aan het 'Oude Engeland'. Echter, zo vervolgt Adams zijn artikel, weigert hij de slaaf van het Engelse Parlement te worden: '*we won't be their negroes*'.²⁵ Dit zou volgens Adams wel het gevolg zijn, wanneer de Britten zich langer bezig zouden houden met het belasten van de Amerikanen. Er diende daarom een nieuw politiek systeem te worden opgezet. Amerika zou niet vanuit het verre Londen geregeerd moeten worden, maar vanuit de koloniën zelf.

In maart 1770 schoten Britse soldaten op een groep protesterende Amerikanen in de haven van Boston. Vijf mensen overleefden dat niet. Wat volgde was het *Continental Congress*, een politiek congres waarbij twaalf van de dertien koloniën waren vertegenwoordigd. Het doel van het congres was nog geen afsplitsing van Engeland, maar het zoeken naar samenwerking tussen de Amerikaanse kolonisten. Belangrijk was bovendien de eis van de kolonisten om hun oude rechten terug te krijgen, zoals het recht om zelf belasting te heffen. De uitkomst van het *Continental Congress* was dat Engeland de Amerikaanse koloniën voorlopig mocht behouden, maar wel de koloniën het zelfbeschikkingsrecht behielden, inclusief het alleenrecht om belastingen te heffen. Interessant aan dit congres was dat er voor het eerst een gevoel van samenhang onder de kolonisten ontstond. Zo sprak

²⁴ J. Lepore, *These Truths*. 81.

²⁵ Boston Gazette 14 oktober 1765 Founders.archives.com.

de Amerikaanse politicus Patrick Henry tijdens het congres: *'I am not a Virginian, but an American'*.²⁶

Op 10 mei 1775 werd het tweede *Continental Congress* geopend. Hoewel nog niet iedere Amerikaanse staat er van was overtuigd dat de onafhankelijkheid van Amerika de enige uitweg was, waren de wel afgevaardigden alvast begonnen met het nadenken over hoe het land in de toekomst geregeerd zou moeten worden, alsook hoe een eventuele onafhankelijkheidsoorlog zou moeten worden gevochten. John Adams stelde aan het congres voor een generaal voor het koloniale leger te benoemen. Dit werd de latere eerste president van de Verenigde Staten George Washington. Als reactie op dit congres verklaarde de Engelse koning George III alle dertien koloniën in staat van rebellie.

De onafhankelijkheidsstrijd kwam nu echt op stoom. Washington probeerde van verschillende milities een functionerend leger te maken. Hierbij maakte hij gebruik van zogenaamde *minutemen*, bewapende kolonisten die binnen een minuut gevechtsklaar moesten staan. Het tweede *Continental Congress* fungeerde in de tussentijd als bestuur van de rebellerende koloniën. Op 7 juni 1776 werd besloten tot de onafhankelijkheid van Engeland. Er werd vanaf dit moment gewerkt aan de *Declaration of Independence*. Volgens historica Lepore was dit document niet bedoeld als oorlogsverklaring, maar om aan het volk uit te leggen waarvoor de oorlog werd gevoerd.²⁷ De kernwoorden van het document zouden *Life, Liberty and the pursuit of happiness* worden. De *Declaration of Independence* zou in de loop der jaren model komen te staan voor andere gebieden die zich van hun kolonisator of overheerser verlossen.

Tot ziens Republiek, hallo Republiek!

De Nederlandse Republiek bestond tussen 1648 en 1795 uit zeven onafhankelijk van elkaar opererende provincies, plus het landschap Drenthe en enkele zogenaamde Generaliteitslanden. Alleen op het gebied van handel en oorlog vond er overleg tussen de provincies plaats. De in 1579 opgestelde Unie van Utrecht was, samen met overkoepelende instituties zoals de Raad van State en de Staten-Generaal, de lijm die de zeven soevereine gebieden bij elkaar moest houden. Het was echter nooit de bedoeling om één federale staat te maken: ieder gewest genoot een hoge mate van politieke zelfstandigheid. Ook was het vrij te bepalen wie de rol van stadhouder zou bekleden, al was dit in de praktijk vaak een lid van de familie van Oranje-

²⁶ Lepore, *These Truths*. 91.

²⁷ *Ibid.* 98.

Nassau.

In de loop van de achttiende eeuw nam de macht van de stadhouder bovendien sterk toe. Sinds het midden van de eeuw kenden alle gewesten van de Republiek dezelfde stadhouder en was het ambt erfelijk verklaard in de mannelijke lijn. Daar kwam nog eens bij dat de stadhouder zijn grip op de provinciale regeringen in deze periode verstevigde. Vanaf 1748 kon hij de facto bepalen wie de bestuursfuncties in de lokale en provinciale regeringen vervulde, met een snelle oligarchisering van het bestuur tot gevolg. Het was deze ontwikkeling waar Van der Capellen zich tegen verzette. Volgens Van der Capellen functioneerde het staatsbestel van de Republiek niet goed meer en was de stadhouder te vaak te machtsbelust. Met zijn ‘Aan het volk van Nederland’ probeerde hij de Nederlandse bevolking wakker te schudden en te mobiliseren in de strijd tegen de stadhouder. Er werd door Van der Capellen voornamelijk een beroep gedaan op de vrijheden die de Nederlandse steden en gewesten in het verleden hadden genoten. Over de stadhouderlijke familie schreef Van der Capellen dat deze de bevolking had beroofd van hun vrijheden en dus moest worden afgezet. Om de daad bij het woord te voegen diende deze strijd zowel politiek als fysiek gevoerd te worden. Van der Capellen riep het volk daarom op de wapens op te pakken en zich naar Amerikaans voorbeeld te verenigen in gewapende milities. Want, zo beargumenteerde Van der Capellen: ‘hij die het leger in handen heeft, kan doen wat hij wil.’²⁸

De tekst die Van der Capellen heeft geschreven wordt gezien als het startschot van de radicale patriotten-beweging. Waar de gematigde patriotten genoegen namen met het beperken van de machtsuitoefening door de stadhouder, wilden de radicalen een ‘grondwettige herstelling’. Deze radicale patriotten zochten naar inspraak en hervorming op nationaal niveau. Het werd echter al snel duidelijk dat stadhouder Willem V niet van plan was aan die eisen te voldoen. Daarnaast hekelden de patriotten ook dat de stadhouder de Republiek in een dramatische zeeoorlog met Engeland had gestort.²⁹

In de ogen van de patriotten moest er worden teruggegrepen naar de idealen van de Bataven, het Germaanse volk dat zich ten tijde van de Romeinen in de Noordelijke delen van de Lage Landen had bevonden. Deze Bataven zouden directe democratie hebben genoten en zouden zelf hebben kunnen beslissen welke leiders aan de macht kwamen. Het idee dat de Bataven directe democratie hebben genoten, en daarmee zelf hun politieke leiders konden bepalen is een vorm van *invented tradition*. Een nationale mythe die niet op waarheid

²⁸ J.D. van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland* (1781).

²⁹ J.Th.J. Van den Berg en J.J. Vis, *De eerste honderdvijftigjaar Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946* (Amsterdam 2013).

berustte, maar de eenheid onder de tegenstanders wel bevorderde. Deze eenheid kwam de patriotten goed van pas in de strijd die zij tegen de stadhouder en zijn aanhangers voerden. Dat de traditie grotendeels verzonnen was, deerde dan ook niet.

Ondanks dat de patriotten teruggrepen op een ogenschijnlijk oude traditie van directe democratie, was het absoluut niet de bedoeling dat iedere burger in de Republiek inspraak zou moeten krijgen. Alleen de burgers van ‘behoorlijke leeftijd, gegoedheid en sociale positie’³⁰ zouden kiesrecht moeten krijgen, want het gewone volk zou deze verantwoordelijkheid niet kunnen dragen. Van der Capellen benadrukte zelf ook dat hij ‘geen vriend eener zuivere democratie’ was.³¹

De hervormingsideeën van de patriotten vonden hun weerslag in verschillende publicaties. Twee van de belangrijkste waren het *Grondwettige herstelling van Nederlands staatswezen* (1784-1786) en het *Leids Ontwerp* (1785). Kenmerkend voor beide werken is dat zij plannen presenteerden voor structurele hervorming van het staatsbestel en meer inspraak opeisten voor de mannelijke bevolking van de Republiek. Door massaal de straat op te gaan en veranderingen in het stadsbestuur van Utrecht te eisen, werd Utrecht de eerste stad waar de radicale patriotten de macht grepen.³² Na Utrecht zouden de patriotten ook in Holland, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Groningen snel politieke macht verwerven. Hierbij moet overigens wel de kanttekening worden geplaatst dat de patriottenbeweging ook veel weerstand kreeg. Zelfs in de gewesten waar zij de bovenhand voerde, was sprake van veel tegenstand tegen de beweging. In delen van Zeeland, Friesland en Gelderland groeide bovendien de steun voor de stadhouderlijke familie.³³

De tegenstelling tussen de patriotten enerzijds en de orangisten anderzijds zou uiteindelijk uitlopen in iets wat militair historicus Olaf van Nimwegen de ‘Nederlandse Burgeroorlog’ zou noemen.³⁴ Tussen mei en september 1787 zou er een aantal schermutselingen plaatsvinden tussen de patriotse milities en de soldaten van de stadhouder. De schermutselingen werden doorbroken door een aanval van de koning van Pruisen, die zijn leger mobiliseerde toen hij hoorde dat zijn zus, de vrouw van stadhouder Willem V, bij Goejanverwellesluis was tegengehouden door patriotse milities. Met deze aanval van Frederik Willem II van Pruisen werden patriotten voorlopig uit de Republiek verdreven. Velen van hen trokken zich terug uit het publieke leven of zochten hun heil in het buitenland.

³⁰ Van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland*. 90.

³¹ Schama, *Patriotten en bevrijders Revolutie in de noordelijke Nederlanden, 1780-1813*. 96.

³² Van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland*. 94.

³³ J. Israel, *The Dutch Republic* (Oxford: Oxford University Press 1998). 1107.

³⁴ O. van Nimwegen, *De Nederlandse Burgeroorlog (1748-1815)* (4^e druk; Amsterdam 2021).

Pas na de Franse Revolutie van 1789 zouden de meeste patriotten weer voet in de Lage Landen zetten. Het duurde namelijk tot 1795 eer de Republiek door de Fransen werd 'bevrijd'. Hoewel er ook toen al twijfels bestonden of de Fransen het land wel zouden verlaten leek de tijd voor hervorming eindelijk te zijn aangebroken.³⁵ De lokale en gewestelijke regeringen werden gezuiverd van orangisten, oude instituties werden opgeheven en om dit alles te markeren kreeg het land een nieuwe naam: de Bataafse Republiek.

In 1796 werd bovendien besloten tot de oprichting van een Nationale Vergadering, democratisch verkozen en voorgezeten door de patriot Pieter Paulus. Taak van deze vergadering was om met een nieuwe grondwet voor de Republiek te komen, gefundeerd op de beginselen van democratie en nationale eenheid. Het idee van één nationale eenheid botste echter met de bestaande politieke cultuur. Zoals eerder betoogd, was het nooit eerder de bedoeling geweest om van de Republiek een eenheidsstaat te maken. De politieke leiders van de Bataafse Republiek stonden voor een tweesprong: volgen we het Franse idee van de nationale eenheidsstaat, of volgen we het Amerikaanse idee, met verschillende staten onder één federale regering?³⁶

Amerika en de Nederlandse Republiek

Al vanaf de allereerste schermutselingen tussen Groot-Brittannië en opstandige koloniën is er vanuit Amerika contact geweest met de Republiek. Het doel van dit contact was politieke en economische steun te werven voor de nieuwe Verenigde Staten. Hoewel men in de Republiek aanvankelijk terughoudend was om het nieuwe land officieel te erkennen, valt niet te ontkennen dat Amerika grote een aantrekkingskracht heeft gehad op de Republiek. Vanwege het belang van de internationale handel, wilde de Republiek zo lang mogelijk neutraal blijven in de strijd tussen Amerika en Groot-Brittannië. Toch waren er informele momenten van steunbetuiging aan de opstandige staten. Zo was de Republiek het eerste land dat een Amerikaans schip salueerde met kanonschoten, werd er een demonstratie in Rotterdam georganiseerd waar de Amerikaanse vlag wapperde en werd de Amerikaan John Paul Jones in Amsterdam als een held onthaald. Het ligt voor de hand dat veel burgers sympathiek tegenover de Verenigde Staten stonden omdat zij anti-Engelse sentimenten koesterden. Anderen zullen echter ook bewondering hebben gehad voor de democratische experimenten

³⁵ Schama, *Patriotten en bevrijders*. 240.

³⁶ M. Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795 - 1801* (Amsterdam 2012). 29, 36/7.

aan de overzijde van de oceaan. Dit gold in elk geval voor Van der Capellen. Van der Capellen heeft zelf ook een schatting gemaakt hoeveel mensen sympathiseerden met de Amerikaanse vrijheidsstrijd. Hij kwam tot de conclusie dat zo'n 80% van de inwoners van de Nederlandse Republiek op een manier positief naar de Amerikaanse onafhankelijkheid keken.³⁷ Hoewel deze getallen naar alle waarschijnlijkheid waren overdreven, valt volgens Schulte Nordholt de invloed van de Amerikaanse Revolutie niet te onderschatten. Zo schrijft hij dat mensen uit alle hoeken van de samenleving spraken of schreven over de gebeurtenissen aan de andere kant van de Atlantische Oceaan.³⁸

Het bleef echter niet bij kleine informele vormen van steunbetuigingen. Al vroeg in de onafhankelijkheidsstrijd tegen Groot-Brittannië werd duidelijk dat de Verenigde Staten geld nodig zouden hebben. Gezant John Adams bereikte de Republiek in 1780, waarna hij op zoek ging naar een lening om de strijd te financieren. Tijdens zijn verblijf in Nederland kwam hij al gauw in patriotse kringen te recht. Van der Capellen heette hem welkom en maakte hem wegwijs in de Republiek. Ook raakte hij bevriend met de familie Luzac, die uitgevers waren van de zeer invloedrijke *Gazette de Leyde*, een Franstalige pro-patriotse krant met een tweewekelijkse oplage van zo'n 4000 exemplaren. Deze Gazette berichtte veel over de Amerikaanse Revolutie. Als gevolg groeide de vraag naar de krant flink, met name in Frankrijk, omdat in Frankrijk weinig nieuws over de Amerikaanse Revolutie te vinden was. Onder meer via de Gazette kwamen de Fransen in contact met de ideeën achter de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd, iets dat mogelijk heeft bijgedragen aan het uitbreken van de Franse Revolutie van enkele jaren later.³⁹ Zou zo bijvoorbeeld Adams geregeld de ruimte krijgen om zijn politieke ideeën via de krant te verspreiden.⁴⁰

De positie die Adams in de Republiek innam verschafte hem mogelijkheden om zijn politieke ideeën uit te dragen. Er bestond immers al een patriots netwerk waar hij gebruik van kon maken. Adams was echter niet de enige die actief de politieke ideeën van de Amerikaanse revolutie uitdroeg. Ook de teksten van revolutionairen die niet zelf in de Republiek zijn geweest, werden veelvuldig gelezen. Zo werd *Common Sense* van Thomas Paine via een netwerk van verschillende mensen naar de Republiek gehaald.⁴¹ Ook de Amerikaan Benjamin Franklin heeft een indirecte rol gespeeld in de verspreiding van de politieke ideeën. Zo

³⁷ J.W. Schulte Nordholt, 'John Adams and the Dutch Republic', in: *The Dutch Republic in the days of John Adams 1775*. 11-25.

³⁸ Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte* 119.

³⁹ P. van Dijk, *De beste krant van Europa Johan Luzac (1746-1807) en de Gazette de Leyde* (Amsterdam 2018). 46.

⁴⁰ Schulte Nordholt, 'John Adams and the Dutch Republic'. 19.

⁴¹ Polasky, *Revolutions without Borders*.18.

schreef Franklin een brief aan zijn vriend Charles Dumas waarin hij vertelde dat hij hoorde dat de Republiek niks anders was dan één grote winkel, met de normen en waarden van een winkelier.⁴² Hoewel het niet duidelijk is of Franklin dit ook zo uitte tijdens zijn verblijf in de Republiek enkele jaren later, kan men zich voorstellen dat deze negatieve kijk de patriotten sterkte in de overtuiging dat hervorming noodzakelijk was.

Conclusie

De Amerikaanse revolutie en de politieke strijd van de patriotten hadden verschillende aspecten gemeen, Eén overeenkomst springt er echter uit: de strijd voor inspraak en tegen absolutisme.

De Amerikanen waren hun strijd begonnen omdat zij zich onderdrukt voelden door de Engelse kroon. Zij eisten vertegenwoordiging en zelfbeschikking en verzetten zich tegen de schending van eerdere afspraken. Tijdens de onafhankelijkheidsstrijd die volgde, zochten zij naar politieke en financiële steun in Europa. Zo in de Republiek, waar de patriotten zich klaarmaakten voor vergelijkbare een strijd met de stadhouder en zijn aanhangers in de verschillende lokale en stedelijke regeringen. Ook zij ervoeren onderdrukking en eisten betere inspraak en vertegenwoordiging.

Tijdens deze jaren brachten de Amerikaanse reizigers de Nederlandse patriotten in aanraking met hun ideeën van vrijheid en gelijkheid. Een voorbeeld van zo'n reiziger was John Adams, die veel contacten onderhield met leden uit het patriottennetwerk. Zo sprak Adams veel met Van der Capellen en was hij goed bevriend met de Leidse uitgever Johan Luzac. Via Luzac, en diens krant de *Gazette de Leyde* verspreidde Adams veel van zijn politieke ideeën. Daarnaast speelden ook meegebrachte pamfletten een belangrijke rol, bijvoorbeeld het pamflet *Common Sense* van Thomas Paine.

⁴² 'Benjamin Franklin to Dumas, 6 August 1781' <https://founders.archives.gov/documents/Franklin/01-35-02-0255>. (geraadpleegd 2 oktober 2021).

Hoofdstuk 2: De patriottentijd 1781-1787

Op 16 oktober 1780 schreef Joan Derk van der Capellen tot den Pol zijn eerste brief aan John Adams. Het was een brief waarin Van der Capellen aangaf dat er mensen in de Nederlandse Republiek waren die wilden investeren in de nieuw gevormde Verenigde Staten. Tevens gebruikte Van der Capellen de brief om Adams te laten kennismaken met andere inwoners van de Republiek die hem konden helpen met zijn zoektocht naar financiële hulp voor de Amerikaanse onafhankelijkheidstrijd.⁴³ Een aantal dagen later stuurde Adams al een antwoord op de brief van Van der Capellen, waarin hij Van der Capellen hartelijk bedankte voor zijn hulp en interesse in de Amerikaanse onafhankelijkheidstrijd.⁴⁴ Na deze eerste korte briefwisseling zouden er nog zo'n vijftientig brieven volgen. In de jaren dat Adams in de Republiek heeft gewoond, heeft Adams niet alleen met Van der Capellen gecorrespondeerd, maar ook met andere patriotse prominenten, zoals Johan Luzac, François Adriaan van der Kemp en Pieter van Bleiswijk, de raadpensionaris van het gewest Holland.

Dit hoofdstuk staat in het teken van de patriottentijd. Het behandelt de vraag welke politieke ideeën de Nederlandse patriotten hebben ontleend aan de Verenigde Staten tussen 1776 en 1787. Om deze vraag te beantwoorden, zal worden gekeken naar correspondentie tussen Amerikaanse politici en verschillende Nederlandse patriottenleiders. Naast brieven zal er ook worden gekeken naar patriotse pamfletten, waarbij zal worden gezocht naar concrete voorbeelden van *political transfer*.

⁴³ J.D. van der Capellen tot den Pol, ontvangen door J. Adams, (16 oktober 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>.

⁴⁴ J. Adams, ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (22 oktober 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>.

*Johan Luzac 1746-1807
Rijksmuseum RP-P-1905-1665*

*François Adriaan van der Kemp 1752-1829
New-York Historical Society Museum & Library 1922.5*

Privécorrespondentie

Nog voordat Van der Capellen kon antwoorden op de bedankbrief die Adams hem naar aanleiding van de eerste brief van 16 oktober had verstuurd, verscheen er al een tweede brief van Adams op het bureau van Van der Capellen. Het was wederom een korte brief, maar met een belangrijke boodschap. Bij de brief zat een pamflet gevoegd dat recent was verschenen en waarvan Adams dacht dat Van der Capellen er wel interesse in zou hebben om het te lezen. Het pamflet was getiteld *A Memorial Most Humbly Addressed to the Sovereigns of Europe*. Hierin werd uitgelegd hoe de Europese vorsten met de Amerikaanse onafhankelijkheid moesten omgaan.⁴⁵

Ook vroeg Adams of Van der Capellen al had nagedacht over zijn voorstel.⁴⁶ Wat dit voorstel precies inhield, valt niet met zekerheid te zeggen. Waarschijnlijk is het voorstel in persoon aan Van der Capellen gedaan, aangezien het niet in de brievencorrespondentie is terug te vinden. Wat de kern van het verzoek van Adams was laat zich niet raden, wel is in het antwoord op deze brief iets op te maken over Van der Capellen's gedachten over het voorstel. Zo is uit zijn respons onder meer een angst voor represailles te proeven: Van der Capellen geeft aan niet openlijk uit te durven komen voor zijn correspondentie met Adams, daar het gevaarlijk was de Verenigde Staten te erkennen en daarmee openlijk in te gaan tegen de Engelse koning en de Nederlandse stadhouder. Deze angst was waarschijnlijk gestoeld op de gebeurtenissen rondom de Amerikaan Henry Laurens die in september 1780 op zee werd aangehouden door de Engelsen. Hij had documenten bij zich die leken op een verdrag tussen de Verenigde Staten en de stad Amsterdam. Voor de Engelsen was dit document een *casus belli* om de Republiek de oorlog te verklaren.⁴⁷ Niet alleen papieren uit de stad Amsterdam waren aangetroffen, ook brieven van Van der Capellen had Laurens op zijn schip.⁴⁸ Van der Capellen vervolgt in zijn brief dan ook, dat het hem niet zinvol lijkt om zijn naam aan de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd te verbinden. Zeker gezien het dramatische verloop van de Vierde Engelse-Zeeoorlog, zou het gevaarlijk zijn om tegen de wil van de Nederlandse stadhouder in te gaan. Bij deze brief voegde Van der Capellen zijn toespraak aan de Staten van Overijssel toe, die hij op 16 december 1775 had gehouden.⁴⁹

Het moge duidelijk zijn dat deze correspondentie tussen Van der Capellen en Adams

⁴⁵ Van Dijk, *De beste krant van Europa*. 110.

⁴⁶ J. Adams, ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (20 november 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>.

⁴⁷ Schama, *Patriotten en bevrijders*. 96-4.

⁴⁸ Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte* 137.

⁴⁹ J.D. van der Capellen tot den Pol, ontvangen door J. Adams, (28 november 1780) <http://www.masshist.org>.

niet alleen diende om gedachten en wensen met elkaar uit te wisselen. Ook werden er documenten met elkaar gedeeld, om zo de ander op de hoogte te brengen van verschillende politieke kwesties. De overige brieven tussen Van der Capellen en Adams gaan voornamelijk over financiële zaken zoals leningen en potentiële geldschieters. Deze correspondentie tussen Van der Capellen ervoer Adams als zeer positief. Zo schrijft Adams in een brief:

‘I have long desired the Honour of an Acquaintance with the Baron Van der Capellan [sic], whose virtuous Attachment to the Rights of Mankind, and to the Cause of America, as founded in the clearest Principles of them, has been long known and admired in America.’⁵⁰

Niet alleen John Adams was lovend over Van der Capellen. Ook de latere Amerikaanse president George Washington bedankte Van der Capellen, zowel voor zijn steun aan de Amerikaanse onafhankelijkheidstrijd als voor de zes meegestuurde kisten haring. De woorden van Washington waren behalve lovend richting Van der Capellen, ook verbroederend. Washington noemt de Nederlandse Republiek een ‘*Sister Republic*’ en spreekt zijn hoop uit dat de relatie tussen de twee republieken tot profijt van beide zal zijn.⁵¹

Hoewel de brieven tussen Van der Capellen, Adams en Washington weinig inzicht bieden in transfer tussen de Verenigde Staten en de Nederlandse Republiek, waardeert Adams de toewijding van Van der Capellen aan de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd. De woorden die Adams op papier heeft gezet zijn bijzonder lovend. Waarom Adams zo lovend over Van der Capellen is, valt niet uit de brieven op te maken. Het zou zo kunnen zijn dat Adams en Van der Capellen elkaar vaak in persoon spraken. Mogelijk heeft er dus wel achter gesloten deuren uitwisseling van ideeën en praktijken plaatsgevonden. Dit laat zich echter alleen raden, hier is geen bewijs voor.

Naast Van der Capellen heeft Adams ook contact gehad met de Leidse publicist Johan Luzac (in de correspondentie tussen Adams en Luzac vaak Jean genoemd), uitgever van de *Gazette de Leyde*. Zoals al eerder betoogd, heeft Adams de krant van Luzac meermaals gebruikt als spreekbuis voor zijn patriotse lezers. De vrijheidsstrijd van de Amerikanen maakte een grote indruk op de Nederlandse patriotten. Dit blijkt wel uit het feit dat de berichten in de *Gazette* veelvuldig werden verspreid door andere Nederlandse kranten,

⁵⁰ Adams, ontvangen door van der Capellen tot den Pol, (22 oktober 1780).

⁵¹ G. Washington, ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (2 augustus 1783), Founders Online, National Archives, <https://founders.archives.gov>.

waardoor het bereik van de artikelen groter werd.⁵²

De eerste brief die Luzac van Adams ontving was gedateerd op 22 augustus 1780. Adams verzocht Luzac een aantal stukken tekst op te nemen in zijn *Gazette de Leyde*. Luzac gaf hier gehoor aan en in de editie van 28 augustus 1780 zijn de teksten die Adams aan Luzac had overhandigd terug te vinden. Het betrof een stuk over de oprichting van de *American Academy of Arts and Sciences* en een tekst over een ontmoeting van de leden van de *American Philosophical Society* onder wie George Washington en John Adams. Tevens vroeg Adams aan Luzac of hij zijn nieuw opgestelde constitutie met zijn lezers wilde delen.⁵³ Deze *Massachusetts Constitution* was geschreven in 1779 en diende als blauwdruk voor de latere *United States Constitution* van 1791.⁵⁴ Het delen van de *Constitution* is een goed voorbeeld van transfer tussen de Verenigde Staten en de Republiek. Door de constitutie in het Frans te laten vertalen en vervolgens door Luzac te laten drukken kwamen de mensen in de Republiek met deze grondwetten in aanraking en konden zij er mogelijk inspiratie uit putten voor hun eigen grondwettige hervormingsplannen.

Adams en Luzac discussieerden in hun brieven vaak over de inhoud van pamfletten en andere publicaties. Zo verzocht Adams Luzac onder meer zijn *A Memorial Most Humbly Addressed to the Sovereigns of Europe* te vertalen in het Frans en te voorzien van een inleiding.⁵⁵ Het doel van de inleiding was om Nederlandse handelaren te verzekeren dat de nieuwe Amerikaanse Republiek hun handel niet zou belemmeren of afpakken. Opvallend aan de inleiding was dat Van der Capellen zijn zorgen over deze inleiding heeft geuit bij Adams. Zo schrijft Van der Capellen dat de inleiding van Luzac niet scherp genoeg zou zijn en dat deze de Nederlandse handelaren niet genoeg gerust zou stellen voor het behoud van hun eigen handel. De angst van Van der Capellen was dat hierdoor de Nederlandse handelaren de Amerikaanse onafhankelijkheid niet zouden accepteren.⁵⁶

Adams verzocht niet alleen pamfletten in het Frans of in het Nederlands te vertalen, ook de nieuwe Amerikaanse constitutie werd in het Nederlands vertaald. Ditmaal niet door Luzac, maar door de burgemeester van Dordrecht; Herman van Bracht. Van Bracht liet een deel van de constitutie, die vertaald was in het Frans, naar de Republiek zenden. Hij schreef Adams, in het Nederlands, op 26 januari 1782 dat hij graag een Nederlandse vertaling zou zien:

⁵² Van Dijk, *De beste krant van Europa*. 105.

⁵³ J. Adams, ontvangen door J. Luzac, (22 augustus 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>.

⁵⁴ *John Adams & the Massachusetts Constitution* <https://www.mass.gov> (geraadpleegd 19-10-2021).

⁵⁵ Van Dijk, *De beste krant van Europa*. 111.

⁵⁶ Van der Capellen tot den Pol, ontvangen door Adams, 24 december 1780.

‘Eenige vrienden nevens my, alle hoogagters van en welwenschers aan die volken, vonden goet dat dat werkje vertaald wierd, op dat alle nederlanderden zoude kunnen weten op wat schoonen en zuiveren grond de voers regering en vryheid van Amerika zig gevestigdt had’.⁵⁷

Bij het vertalen van de constitutie vernam Van Bracht dat de Amerikanen een compleet exemplaar van de constitutie hadden laten drukken. Hierop verzocht Van Bracht Adams of hij dit complete exemplaar een paar maanden mocht lenen, zodat er een betere en completere vertaling kon worden gemaakt. Het doel dat van Van Bracht met zijn vertaling voor ogen had wordt ook duidelijk uit zijn brief. Hij wil het Nederlandse volk kennis laten maken met de ‘Aangename Constitutie van Amerika’ en mensen laten zien hoe mooi de fundering van de Amerikaanse vrijheden is.⁵⁸

Pamfletten

Naast brieven werden er door de patriotten ook een flink aantal pamfletten en andere politieke teksten geschreven. Een van de belangrijkste patriotse pamfletten was die van Joan Derk van der Capellen tot den Pol zelf: ‘Aan het volk van Nederland’. Zoals eerder gezegd, was het document een aanklacht tegen de macht van de stadhoudelijke familie. Ook legt Van der Capellen in het pamflet uit welke aspecten van het Nederlandse staatsbestel zouden moeten veranderen, om zo een beter functionerende republiek te krijgen. Voor een aantal van deze aspecten kijkt Van der Capellen expliciet naar de Verenigde Staten. Wanneer Van der Capellen bijvoorbeeld de relatie tussen de erfstadhouder en de corruptie in de Republiek bespreekt, presenteert hij de situatie in Amerika als alternatief:

‘In landen waar het volk zijn eigen regenten en ambtenaren kiest - zoals nog in enige republieken van Zwitserland, maar in volle omvang in de dertien Verenigde Staten van Noord Amerika gebeurt - is ieder die enig fortuin of baantje zoekt, genoodzaakt zich goed en deugdzaam te gedragen, beleefd, vriendelijk en

⁵⁷ H. van Bracht, ontvangen door J. Adams, (26 januari 1782) <http://www.masshist.org/>.

⁵⁸ Ibid.

gedienstig te zijn tegenover zijn medeburgers, en vooral zich een voorstander te tonen van 's lands vrijheid en welvaart.'⁵⁹

Van der Capellen zou dus graag zien dat de functie van erfstadhouder verdween, en dat overheidsfunctionarissen voortaan op een meer democratische wijze werden verkozen, zoals dat ook in de Verenigde Staten gebeurde. Een ander punt dat Van der Capellen aanhaalt, is zijn wens om een alliantie te smeden met zowel Frankrijk als Amerika. Ook hierin lag de stadhouder dwars, wat Van der Capellen hem zeer kwalijk nam. Ten slotte noemt Van der Capellen ook de burgerbewapening als een praktijk die hij graag in de Nederlandse Republiek zou willen introduceren. Volgens hem functioneerden de burgermilities in de Verenigde Staten zeer goed en waren zij een ideaal middel om macht op de stadhouder uit te oefenen. Net als veel andere patriotten baseerde Van der Capellen zich hierbij op artikel VIII van de Unie van Utrecht uit 1579 dat stelt dat: 'alle mannelijke inwoners van de opstandige gewesten in de leeftijd van achttien tot zestig jaar weerplichtig waren'⁶⁰ Om de burgerbewapening in de praktijk te brengen, en naar hun eigen hand te zetten, besloten de patriotten enkel de leden van de patriotse sociëteiten toegang te geven tot de wapens.⁶¹ De overweging achter dit besluit is ook te vinden in 'Aan het volk van Nederland' want, zo schreef Van der Capellen: 'hij die het leger in handen heeft, kan doen wat hij wil'⁶² De patriotten wilden met deze burgerbewapening de geweldsmonopolie van de stadhouder ontnemen.

Tussen 1784 en 1786 verscheen achtereenvolgens de *Grondwettige herstelling van Nederlands staatswezen (1784-1786)*, het tweedelige programmaboek van de patriotten en het zogenaamde *Leids Ontwerp* uit 1785, dat eveneens een uitgebreid hervormingsplan presenteerde. Hoewel de *Grondwettige Herstelling* verscheen in het jaar dat Van der Capellen tot den Pol overleed, zijn er toch invloeden van Van der Capellen in de tekst terug te vinden. Het is daarom aannemelijk dat hij heeft meegewerkt aan de inhoud en zijn stempel op de publicatie heeft weten te drukken. In de *Grondwettige Herstelling* worden de Verenigde Staten letterlijk als voorbeeldland benoemd. Net als 'Aan het volk van Nederland', gaat het ook in dit geval om burgerbewapening. Anders dan bij Van der Capellen gaat het hier echter niet alleen om het creëren van burgermilities, maar om het oprichten van een (para)militairgenootschap. Alle burgers zouden volgens de schrijvers, bewapend moeten worden en moeten deelnemen aan exercities. Zo zouden zij ondermeer loopgraven moeten

⁵⁹ Van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland*. 18.

⁶⁰ Van Nimwegen, *De Nederlandse Burgeroorlog*. 96.

⁶¹ Ibid.

⁶² Van der Capellen tot den Pol, *Aan het volk van Nederland*. 10.

graven en batterijen moeten leren bouwen. De zon- en feestdagen zouden moeten worden gebruikt voor exercitie en op den duur zouden er zelfs complete militaire kampementen moeten worden gestationeerd.⁶³

Voor antwoorden op de vraag hoe verschillende politieke organen moesten worden vormgegeven werd ook naar de Amerikanen gekeken. In de eerste plaats, ging het daarbij om de benoeming van ambtenaren. De vraag die in de tekst gesteld wordt is of bestuurders in publieke functies eeuwigdurend aangesteld konden worden of dat personen slechts tijdelijk een ambt zouden mogen uitoefenen. De auteurs voeren een discussie waar voor- en tegenargumenten elkaar afwisselen. Uiteindelijk proberen de auteurs de lezer te overtuigen aan de hand van een voorbeeld over de staat New York. Daar telde de regering vierentwintig leden, waarvan de vier oudsten elk jaar de vergadering moeten verlaten. Zij werden vervolgens vervangen door vier nieuwe leden. Hierdoor bleef de continuïteit in de vergadering gewaarborgd, terwijl tegelijkertijd de samenstelling genoeg veranderde om corruptie te voorkomen en tot goede besluitvoering te komen.⁶⁴

Ook de rol van de stadhouder werd in de *Grondwettige Herstelling* besproken. Hoewel de auteurs van deze tekst van mening waren dat de stadhouder niet definitief het veld hoefde te ruimen, moest er toch het een en ander aan de functie veranderen om van het stadhouderschap goed kunnen laten functioneren. De stadhouder werd daarom vergeleken met de Amerikaanse gouverneur. De gouverneur kende bepaalde privileges die geen gevaar vormden voor de maatschappij, omdat de persoon die het ambt vervulde elke paar jaar werd vervangen. De auteurs concluderen dan zelf ook dat dit systeem niet zou werken in het geval van een erfstadhouder, aangezien deze niet werd vervangen. Hoe het stadhouderschap dan wel zou moeten functioneren, blijft vervolgens in het midden, al is het aannemelijk dat de auteurs graag van het erfelijke aspect van het ambt af wilden.⁶⁵

De andere belangrijke tekst die de politieke ideeën van de patriotten uiteen heeft gezet was het *Ontwerp, om de republiek door eene heilzaame vereeniging der belangen van regent en burger van binnen gelukkig, en van buiten gedugt te maaken*, of kort gezegd: het *Leids Ontwerp* uit 1785. Deze publicatie kent 68 pagina's en is daarmee een stuk compacter dan het tweedelige *Herstelling van Nederlands Staatswezen*. De boodschap van het *Leids Ontwerp* komt grotendeels overeen met die van de *Herstelling*, maar is beknopter en puntsgewijs

⁶³ *Grondwettige Herstelling van Nederlands staatswezen, zo voor het algemeen bondgenootschap als voor het bestuur van elke bijzondere provincie* 1 (2de druk; Amsterdam: Johannes Allart 1784). XV.

⁶⁴ *Ibid.* 195.

⁶⁵ *Ibid.* 142/144.

vormgegeven. Net als de *Herstelling* brak ook het *Leids Ontwerp* een lans voor burgerbewapening naar Amerikaans model, alsook een grondige hervorming van het staatsbestel van de Republiek.⁶⁶

Een ander invloedrijk werk was de *Verzameling van stukken: tot de dertien Vereenigde Staeten van Noord-America betrekkelijk*, samengesteld en toegelicht door dominee François Adriaan van der Kemp. In deze dik driehonderd pagina's tellende publicatie wordt de nieuwe Amerikaanse republiek op een sokkel geplaatst en wordt de lezer aangespoord hetzelfde te doen als de Amerikanen hebben gedaan:

‘Der Noord-Americaenen heldenmoed, door welken zij in staet gesteld werden, om ’t juk der dwingelandij van hunne halzen te schudden, zich bij hunne aengeboorne rechten te handhaven, en in de vrijheid en onafhankelijkheid te herstellen – ’t edel en leerrijk voorbeeld, ’t welk zij andere volken geven; - de verplichting van elke vrijgebooren om de rechten des menschdoms overal – altijd – tegens allen- onverschrokken te verdedigen’.⁶⁷

Het doel van Van der Kemp was om de Nederlandse burgers warm te maken voor de patriotse hervormingsplannen. Meermaals worden in de tekst de hoofdrolspelers uit de patriottenbeweging, zoals Van der Capellen tot den Pol en Van der Capellen tot den Marsch naar voren geschoven als voorvechters van de vrijheid.⁶⁸

De voorbeelden die hierboven genoemd zijn, zijn veelal impliciete verwijzingen naar momenten waarop mensen uit de Republiek de Verenigde Staten als bron van inspiratie hebben aangehaald. In veel bronnen is deze impliciete vorm van *transfer* niet aanwezig, maar kan er wel *transfer* hebben plaatsgevonden. ‘Aan het volk van Nederland’, bijvoorbeeld, was niet het enige pamflet van de hand van Van der Capellen. Hij heeft ook verschillende teksten die een relevantie hadden voor de situatie in de Republiek uit het Engels vertaald.⁶⁹ De meest opvallende publicatie was dat van de Schotse auteur Andrew Fletcher: *‘Discourse of*

⁶⁶ *Ontwerp, om de republiek door eene heilzaame vereeniging der belangen van regent en burger van binnen gelukkig, en van buiten gedugt te maaken.* (Leiden 1785).

Zie ook: N.C.F. Van Sas, *De Metamorfose van Nederland* (Amsterdam: Amsterdam University Press 2004). 179

⁶⁷ J. Brutus, *Verzameling van stukken : tot de dertien Vereenigde Staeten van Noord-America betrekkelijk* (Leiden 1781). I / II.

⁶⁸ Voor meer informatie over de relatie tussen Van der Kemp en de Verenigde Staten van Amerika zie: H.S. Lucas, *Netherlanders in America* (Ann Arbor 1955). 20-29.

en J. Rosendaal, *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795* (2003). 62-64.

⁶⁹ Schama, *Patriotten en bevrijders*. 96.

Government with relations to militia, die Van der Capellen in 1775 vertaalde. In dit werk zet Fletcher uiteen dat een staand leger het best kan worden vervangen door een leger gevormd door burgermilities.⁷⁰ Door de komst van het staande leger verloren burgers de vrijheid zichzelf te kunnen verdedigen. Hiermee had de vorst het gebruik van geweld gemonopoliseerd, ten kosten van de burgers, aldus Fletcher.⁷¹ Hoewel de ideeën van Fletcher niet volledig overeen kwamen met het idee van Van der Capellen over burgermilities, anders dan Fletcher wilde Van der Capellen bijvoorbeeld niet af van het bestaande leger, maar daar een burgermilitie aan toevoegen, enkel een burgermilitie was volgens hem niet voldoende in tijden van oorlog, gaf dit werk hem waarschijnlijk wel de argumenten om zijn ideeën over de burgerbewapening te onderbouwen en te legitimeren.⁷²

Een andere tekst die Van der Capellen heeft vertaald was *Observations on the Nature of Civil Liberty, the Principles of Government, and the Justice and Policy of the War with America* van de Engelse filosoof Richard Price, waarin deze de Engelse strijd tegen de Amerikaanse koloniën aanvalt.⁷³ Net als bij de *Discourse on Government* hielp het pamflet van Price Van der Capellen waarschijnlijk, wederom impliciet, met het onderbouwen van zijn eigen politieke ideeën. Van der Capellen overleed in 1784 op 42-jarige leeftijd. Zijn neef en goede vriend, Robbert Jasper van der Capellen tot den Marsch nam de leidende rol van Joan Derk binnen de patriottenbeweging over. Ondanks zijn vroegtijdige dood, kon Van der Capellen zich meten met de meest invloedrijke auteurs van de late 18^e eeuw. Zijn werk werd meermaals herdrukt en uitgegeven in de Franse, Duitse en Engelse taal. Ook zou hij tot ver na zijn dood het boegbeeld van de patriottenbeweging blijven.⁷⁴

Conclusie

Op basis van voorgaande paragrafen kan gesteld worden zijn dat er in de jaren 1781-1787 sprake was van enige *transfer* tussen de Verenigde Staten en de Republiek. Allereerst was er het briefverkeer tussen John Adams en verschillende voormannen van de Nederlandse patriottenbeweging. Hoewel er weinig concrete politieke ideeën of opvattingen in de brieven werden besproken, kan men er toch van uitgaan dat deze correspondentie voor *transfer* heeft

⁷⁰ A. Fletcher, *A Discourse of Government with relation to Militias* (Edinburgh 1698).

⁷¹ H.L. Zwitser, 'Achtergronden van de patriottenbeweging' *militaire spectator* 12 (1987) 521-529
www.militairespectator.nl

⁷² Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte* 242.

⁷³ R. Price, *Observations on the Nature of Civil Liberty, the Principles of Government, and the Justice and Policy of the War with America*. (London 1776).

⁷⁴ Schama, *Patriotten en bevrijders* 97.

gezorgd. De pamfletten en andere teksten die met de brieven werden meegestuurd waren een bron van informatie voor de Nederlandse patriotten om hun ideeën aan te ontleen. Ook de rol van Johan Luzac en zijn *Gazette de Leyde* mag in dit licht niet worden onderschat. De krant van Luzac was de toegangspoort van het Amerikaanse nieuws naar Europa. Veel Nederlandse kranten hebben informatie uit de *Gazette* weer verder verspreid.

Toch blijft het moeilijk te toetsen wat de patriotten precies met de verkregen informatie hebben gedaan, en welke concrete veranderingen dit met zich mee heeft gebracht. Er zijn flink wat teksten over en weer gegaan, maar het is niet met zekerheid te zeggen welke invloed deze documenten uiteindelijk op de ideeën en de praktijken van de patriotten hebben gehad. Het meest concrete voorbeeld van organisatie naar Amerikaans voorbeeld is misschien het idee van burgerbewapening. Dit idee van ontleent Van der Capellen in zijn ‘Aan het volk van Nederland’, in elk geval expliciet aan de Verenigde Staten. Anderzijds heeft hij echter ook de publicatie van Andrew Fletcher over hetzelfde onderwerp vertaald. Het is dus goed mogelijk dat het idee van de burgerbewapening niet aan de Amerikanen, maar aan de Schot Andrew Fletcher is ontleend. Hoe het ook zij, Van der Capellen noemt de Verenigde Staten als idee-exporterend land in zijn pamflet en niet Schotland. De reden hiervoor is mogelijk geweest dat de burgerbewapening in het geval van Fletcher weinig meer dan een idee was. De Amerikanen hebben het op grote schaal in de praktijk gebracht. Zij hebben bewezen dat het idee van burgerbewapening ook daadwerkelijk succesvol was, daarnaast vond Van der Capellen het idee van Fletcher te radicaal. Het leger zou niet moeten worden vervangen door een burgermilitie, maar juist moeten worden ondersteund.

Naast de briefwisseling en de pamfletten van Van der Capellen zijn er ook enkele publicaties onderzocht waarin uiteen werd gezet hoe de Nederlandse Republiek zou moeten worden bestuurd. Ook in deze teksten worden de Amerikanen als voorbeeld gesteld, al blijft het vaak bij verwijzingen naar *best practices*. Zo werd het roulatiesysteem onder bestuurders in de staat New York als schoolvoorbeeld van goed bestuur gepresenteerd en werd er met verwijzingen naar het Amerikaanse ambt van gouverneur betoogd dat er nog eens kritisch moest worden gekeken naar de rol van de erfstadhouder in de Republiek.

Hoofdstuk 3: De Bataafse tijd 1795-1798.

‘Een uitmuntend voorschrift van diergelyke grondrechten hebben de optellers der Constitutie van Massachusetts en andere inwoners van Noord-America opgegeven! (...) Het volk heeft recht om ter zyner verdediging en tot die van den Staat de wapenen te dragen, en naardien in tyd van vrede legers op de been te houden gevaarlyk is voor de vrijheid, moeten er geen onderhouden worden.’⁷⁵

Met deze woorden besloot de jonge Rutger Jan Schimmelpenninck zijn proefschrift in de rechten in Leiden. Net als andere patriotten zag Schimmelpenninck het belang in van burgerbewapening en stelde hij voor om een voorbeeld te nemen aan de Verenigde Staten. Nu was het thema ‘burgerbewapening’ Schimmelpenninck niet vreemd. Al vroeg in zijn studententijd had hij zich aangesloten bij het Leidse studentenvrijkorps, waarmee hij regelmatig de strijd aanging met Leidse orangisten. Zijn doorzettingsvermogen kwam daarbij goed naar voren, zeker toen hij tijdens schermutselingen in 1784 gewond raakte, maar toch bleef doorvechten. Vanwege dit optreden zou het patriotse stadsbestuur van Leiden hem later met een gouden penning belonen.⁷⁶

In 1787 maakte de orangistische contrarevolutie echter korte metten met de patriottenbeweging. De patriotse milities bleken niet opgewassen tegen het Pruisische leger en een voor een vielen de Hollandse steden weer in orangistische handen. Op 11 oktober 1787 capituleerde Amsterdam en was de strijd verloren. Schimmelpenninck vreesde voor zijn eigen veiligheid, omdat er in de nasleep van de restauratie overal politieke zuiveringen plaatsvonden. Anders dan veel patriotten vluchtte Schimmelpenninck echter niet naar de Zuidelijke-Nederlanden, Frankrijk of de Verenigde Staten van Amerika. In plaats daarvan besloot Schimmelpenninck in de Republiek te blijven en zijn politieke activiteiten op een laag pitje te zetten. Zijn idealen verdwenen echter niet. Op de achtergrond bleef Schimmelpenninck zich verzetten tegen de stadhouder en wachtte hij zijn kans op betere tijden af.⁷⁷

Die betere tijden zouden inderdaad aanbreken. Want wat Rutger Jan Schimmelpenninck in 1787 nog niet wist, was dat hij een aantal jaren later zijn patriotse

⁷⁵ R. J. Schimmelpenninck, *Verhandeling over eene wel ingerigte volksregeering* (Leiden 1785). 84.

⁷⁶ E. Hagen, *President van Nederland* (2e druk; Amsterdam 2013). 39.

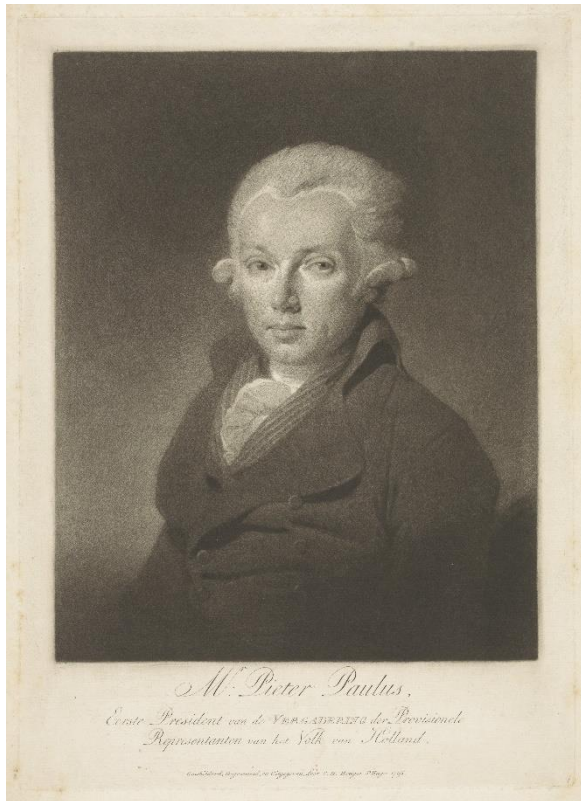
⁷⁷ *Ibid.* 59-70.

dromen kon verwezenlijken en afscheid kon nemen van de door hem intens gehate kleur oranje. Nog geen acht jaar na de Oranjerestauroatie vielen de revolutionaire Franse legers de Republiek binnen om het land te ‘bevrijden’ van de stadhouder. Deze vluchtte op 18 januari 1795 naar Engeland en niet lang daarna konden de voormalige patriotten de belangrijkste posities in de lokale en gewestelijke regeringen weer innemen. De Bataafse omwenteling was een feit.⁷⁸

Schimmelpenninck zag nu zijn kans schoon om zijn politieke activiteiten voort te zetten. Het hele staatkundige bestel van de Republiek ging namelijk op de schop. Hoe de nieuwe Bataafse Republiek precies moest worden vormgegeven, was voor de Bataven echter nog geen uitgemaakte vraag. Om antwoord te geven op deze vraag werd de Nationale Vergadering in het leven geroepen. Deze vergadering kan worden gezien als de eerste democratisch gekozen volksvertegenwoordiging van Nederland en had als de belangrijkste taak op opstellen van een nieuwe constitutie. De verslagen van de Nationale Vergadering zijn en uitgegeven onder de naam het *Dagverhaal*.

Aan de hand van het *Dagverhaal* zal in dit hoofdstuk worden gekeken welke politieke ideeën de bestuurders van de Bataafse Republiek ontleenden aan de Amerikanen en in welke opzichten de Verenigde Staten een voorbeeldfunctie hadden bij het opstellen van de eerste Nederlandse constitutie. Er zal worden onderzocht welke ideeën de grondslag in de Verenigde Staten hebben gehad. De geschiedenis van de Bataafse constitutie is hierbij opgedeeld in drie delen. Allereerst komt het Plan der Constitutie van 1796 aan bod, daarna het Ontwerp van Constitutie en tot slot de Staatsregeling van 1798. Het hoofdstuk in zijn geheel beslaat de periode tussen 1787 en 1798, vanaf het moment van de Oranjerestauroatie tot de invoering van de Staatsregeling.

⁷⁸ J. Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798* (Amsterdam 2012).

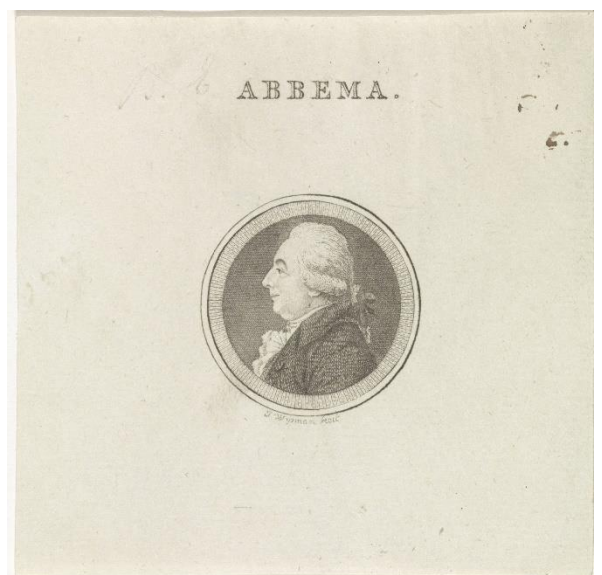
Pieter Paulus 1753 – 1796
 Rijksmuseum Amsterdam: NG-549

Rutger Jan Schimmelpenninck 1761 – 1825
 Rijksmuseum Amsterdam: RP-P-OB-33.858

Robert Jasper van der Capellen tot den Marsch 1743 – 1814
 Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis:
 0000139067

Balthasar Elias Abbema 1739-1805
 Rijksmuseum Amsterdam: RP-P-OB-24.807

De Oranjerestauratie

Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk is gemeld, vond in 1787 de Oranjerestauratie plaats. Veel patriotten kozen als gevolg van deze gebeurtenis voor ballingschap in het buitenland of doken onder in de Republiek. In de jaren tussen de Oranjerestauratie en de Bataafse omwenteling zaten de meeste patriotten echter niet stil. In hun ballingschap dachten zij na over de toekomst van hun geliefde republiek. Verschillende patriotten, zoals bijvoorbeeld de Amsterdamse bankier Balthasar Abbema en de Gelderse edelman Robert Jasper van der Capellen tot den Marsch werkten in deze jaren al aan een schets voor een Bataafse grondwet.⁷⁹ Hun schets was in 1793 af en werd het gepubliceerd onder de naam: *Schets tot grondslag eener nieuwe constitutie voor de Republiek der Bataven*. De auteurs gaven in deze schets aan dat er een Nationale Conventie moest worden opgericht met als doel het ontwikkelen van een Bataafse grondwet. Volgens Abbema was het bovendien belangrijk dat de nieuwe Bataafse Republiek één land diende te zijn. Abbema leek dus sterk een sterke voorkeur te hebben voor Franse unitaristische model; het Amerikaanse federatieve model werd aan de kant geschoven.⁸⁰

Hoewel veel patriotten naar de Zuidelijke-Nederlanden en Frankrijk gevlucht waren, vertrok ook een aantal naar de Verenigde Staten van Amerika. Eén van hen was de eerder genoemde patriottenleider François Adriaan van der Kemp, die na een korte gevangenisstraf zijn kans schoon zag om de Republiek achter zich te laten. Dat de grenzen van de Verenigde Staten voor Nederlandse vluchtelingen openstond, bleek uit een brief van George Washington aan Van der Kemp, waarin Washington schreef dat hij hoopte dat zijn land een veilig onderkomen kon bieden voor alle mensen die werden vervolgd, ongeacht hun afkomst.⁸¹ Naast Van der Kemp waren er ook andere patriotten die de oversteek naar de Nieuwe Wereld maakten. Door het groeiende aantal immigranten uit de Republiek, is het goed mogelijk dat ook de correspondentie tussen personen wonend in Amerika en personen wonend in de Republiek in deze periode is toegenomen. Het ligt althans voor de hand dat de vluchtelingen hun familie en vrienden in de Republiek op de hoogte hebben gesteld van Amerikaans-politieke zaken. Volgens Schulte Nordholt was er inderdaad veel correspondentie tussen de Verenigde Staten en de Republiek, maar was het inhoudelijk niet heel interessant. Wat opviel

⁷⁹ Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld*. 76.

⁸⁰ Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795 - 1801*. 34. Voor meer informatie over de gevluchte patriotten naar Frankrijk, en de wijzen waarop zij zich hebben voorbereid op de terugkeer naar de Nederlandse Republiek zie ook: Rosendaal, *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795*. 85-136.

⁸¹ G. Washington, ontvangen door F.A. Van der Kemp, (28 mei 1788), Founders Online, National Archives <https://founders.archives.gov>.

aan de correspondentie was dat Washington door veel mensen werd gehonoreerd en zelfs werd vergeleken met verschillende grote veldheren uit de klassieke oudheid. Schulte Nordholt noemt als argument voor het uitblijven van interessante politieke informatie, dat de geëmigreerde Nederlanders naar Amerika zijn gereisd met vooroordelen en sympathieën die zij in de Republiek al aangeleerd hebben gekregen en dus simpelweg niks nieuws op tafel te leggen hadden.⁸²

Een andere gevluchte patriot die in ballingschap nadacht over de toekomstige staatsinrichting van de Republiek was de toekomstige voorzitter van de Nationale Vergadering, de naar Frankrijk uitgeweken Zeeuw, Pieter Paulus.

In de late achttiende eeuw was men bezig met het nadenken over- en opstellen van mensenrechten. Voorbeelden van deze teksten zijn het Franse *Déclaration des droits de l'homme et du citoyen de 1789* en de *Rights of Men* door Thomas Paine geschreven in 1789. Ook Pieter Paulus doet een duit in het zakje met zijn *Verhandeling over de vrage: in welken zin kunnen de menschen gezegd worden gelyk te zyn? En welke zyn de regten en pligten, die daaruit voordvloeien?* dat in 1793 verscheen.⁸³ Paulus stelt in dit werk dat mensen van nature gelijk en vrij zijn. Het was voor hem vanzelfsprekend dat de mens in de natuur kan doen wat hij wil, als hij daar de ander maar niet mee in de weg zit. Een dergelijke opvatting van vrijheid vindt men vooral terug in de ideeën van verschillende Franse filosofen, zoals Rousseau.⁸⁴ Toch moet ook de Amerikaanse rol in het idee van burgerlijke vrijheden niet worden onderschat. Door bijvoorbeeld de briefwisselingen tussen Van der Capellen en John Adams weten we dat grondwettige teksten als de Amerikaanse *Bill of Rights*, of de *Massachusetts Constitution*, waar burgerlijke vrijheden in verankerd waren, maar misschien ook de teksten van Thomas Paine, in de Republiek circuleerden en door patriotten als Pieter Paulus gelezen konden worden.

Ingewikkelde keuzes

Na de inval van de Fransen en de vlucht van de stadhouder in 1795 veranderde de naam van het land in de Bataafse Republiek en kregen de oud-patriotten, nu Bataven genoemd, voorlopig vrij spel om het staatsbestel naar eigen inzicht in te richten. Wel zat er een prijskaartje aan de 'bevrijding' door de Fransen. De nieuwe Republiek moest honderd miljoen

⁸² Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de verte* 228.

⁸³ P. Paulus, *Verhandeling over de vrage: In welken zin kunnen de menschen gezegd worden gelyk te zyn? En welke zyn de regten en pligten, die daaruit voordvloeien?* (4e druk; Haarlem 1794).

⁸⁴ E.J. Vles, *Pieter Paulus (1753-1796) Patriot en Staatsman* (Amsterdam 2004). 86.

gulden aan Frankrijk betalen en Zeeuws-Vlaanderen, Venlo, Roermond en Maastricht werden door Frankrijk geannexeerd.⁸⁵ Voor de Bataven was het bovendien geen uitgemaakte zaak hoe de nieuwe staat eruit zou komen te zien. Over de toekomstige vorm van het staatsbestel bestond althans geen overeenstemming. Zij besloten daarom de huidige politieke structuren op te heffen en eerst op gewestelijk niveau nieuwe provisionele regeringen in het leven te roepen.

Op 26 januari 1795 kwamen de eerste, revolutionaire afgevaardigden van Hollandse steden in Den Haag bijeen. Zij riepen zich uit tot de vergadering van Provisionele Representanten van het Volk van Holland. Dit orgaan moest de oude gewestelijke Statenvergadering van Holland vervangen. Pieter Paulus werd de voorzitter van deze Provisionele Representanten.⁸⁶ Achttiende-eeuwse schrijver Cornelius Rogge heeft verslag gedaan van de eerste vergadering van deze Provisionele Representanten. Hij maakt melding van een groot aantal constitutionele veranderingen. De belangrijkste verandering was het accepteren van de rechten van de mens en de soevereiniteit van het volk, niet geheel toevallig iets waar Pieter Paulus zich ook al in de jaren voorafgaand aan de omwenteling mee bezig had gehouden.⁸⁷ Er lag echter nog geen concrete tekst klaar waar de rechten van de burgers van de Bataafse Republiek in werden gewaarborgd. Daarom werd er een commissie opgericht, waarvan Paulus de voorzitter zou zijn. Deze commissie werkte razend snel. Slechts enkele dagen later, op 31 januari, was de al tekst klaar en werd deze naar de drukpers gestuurd.

Tegelijkertijd ontstond er in de Bataafse Republiek een discussie over de geschiktheid van de Unie van Utrecht als grondwet. De Unie, die jarenlang als informele constitutie voor de Republiek had gediend, voldeed niet meer aan de Bataafse eisen, vooral omdat deze niet uiting van het principe van volkssoevereiniteit.⁸⁸ Er moest dus een nieuwe grondwet komen, daar was men het over eens. Om dit te bewerkstelligen werd er een nieuw landelijk orgaan in het leven geroepen: de Nationale Vergadering. Deze kreeg de taak om een nieuwe grondwet te realiseren. Tevens was het de bedoeling dat de vergadering voorlopig het hoogste bestuursorgaan van de Bataafse Republiek zou worden.⁸⁹

De eerste bijeenkomst van de Nationale Vergadering vond plaats op 1 maart 1796. Wederom kreeg Pieter Paulus de rol van voorzitter toebedeeld. In zijn eerste toespraak als

⁸⁵ Israel, *The Dutch Republic*. 1122.

⁸⁶ Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld*. 66

⁸⁷ C. Rogge, *Tafereel van de geschiedenis der jongste omwenteling in de Vereenigde Nederlanden* (Amsterdam 1796). 347.

⁸⁸ Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795 - 1801*. 33.

⁸⁹ *Ibid.* 36.

voorzitter van de Nationale Vergadering sprak hij over de idealen uit die hij eerder al eens op papier had gezet. Ook een verwijzing naar de Verenigde Staten ontbrak in deze rede niet. Zo stelde hij de retorische vraag: ‘Zou het tegenwoordige Volk van Nederland minder moet, minder standvastigheid, minder vryheidsliefde bezitten dan de Fransche, dan de Americaansche natie?’⁹⁰ Met deze uitspraak zette Paulus de nieuwe Republiek op de kaart en vergeleek hij de kracht en de doorzettingsvermogen van het Nederlandse volk tijdens de Bataafse omwenteling van 1795 met de kracht en de doorzettingsvermogen van Frankrijk en Amerika tijdens hun eigen revoluties. Lang kon Paulus echter niet van zijn voorzitterschap genieten. Op donderdag 17 maart, een kleine drie weken na zijn benoeming tot voorzitter van de Nationale Vergadering, overleed hij aan een longontsteking.⁹¹

De discussie die de patriotten reeds in het begin van de jaren negentig begonnen waren over de keuze tussen een federatieve staat of een eenheidsstaat, werd in de Nationale Vergadering voortgezet. Een voorstander van het unitaristische model was bijvoorbeeld het lid J.A. Krieger. Deze liet in de vergadering van 13 mei 1796 weten dat de Republiek de keuze had tussen twee modellen. Zo kon het land het voorbeeld volgen van de Franse constitutie, dat wil zeggen een eenheidsstaat. Daarnaast was er de optie van de Amerikaanse constitutie, het federatieve model. Wat volgde was een uiteenzetting waarom hij van mening was dat enkel het Franse model in de nieuwe Bataafse staat goed zou functioneren. Hij sloot dan ook af met een pleidooi voor een sterke centrale regering, vergelijkbaar met de regering in Frankrijk:

‘Dat er in de Bataafsche Republiek een [centraal] opperbestuur behoord plaats te hebben, afgedeelt in een wetgevende, uitvoerende en regterlye magt, waar aan alle magten en alle zaaken behooren ondergeschikt te zijn. Alles in gevolge een constitutioneele wet, daar de Oppermagt des geheelen volks daargesteld en gegrond op de regten van den Mensch en de pligten van den burger.’⁹²

⁹⁰ ‘Aanspraak van mr. Pieter Paulus, eersten præsident der Nationale Vergadering, gedaan by de opening van dezelve vergadering op den 1 maart 1796’ <http://primarysources.brillonline.com/browse/dutch-pamphlets-online/aanspraak-van-msuprsup-pieter-paulus-eersten-prsident-der-nationale-vergadering-gedaan-by-de-opening-van-dezelve-vergadering-op-den-1-maart-1796;dutchpamphletskb2kb26600>. 14.

⁹¹ Vles, *Pieter Paulus (1753-1796) Patriot en Staatsman*. 125.

⁹² L. De Gou, *Het plan van constitutie van 1796. Chronologische bewerking van het archief van de eerste constitutiecmissie ingesteld bij decreet van de Nationale Vergadering van 15 maart 1796*. Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 40 (’s-Gravenhage 1975). 37-40.

Advocaat Jacob de Mist, eveneens lid van de Nationale Vergadering, behoorde juist tot het andere kamp. Hij wees in zijn betoog juist op de gevaren voor de vrijheden die een centraal bestuur met zich meebrachten. Want, zo stelde De Mist:

‘Het is eene geschiedkundige waarheid, dat de byzondere en verschillende Volken, die deeze Nederlandsche Gewesten bewoonen, nooit één Volk geweest zyn, maar van den oudsten oorsprong af byzonder en gescheiden in afkomst, zeden, wetten, gewoonten, Regeringsvorm’⁹³

Net als de patriotten eerder hadden gedaan, greep ook De Mist terug op het verleden om zijn eigen opvattingen kracht bij te zetten. Met het bovenstaande citaat probeerde De Mist duidelijk te maken dat de Bataafse Republiek geen eenheidsstaat moest worden, maar juist een federatie zou moeten blijven. De Mist meende dat de Bataafse Republiek te groot en te divers was om als eenheidsstaat te besturen. Hoe kleiner de staat, hoe kleiner de kans dat het bestuur van die staat de macht naar zich toe zou trekken, zo was zijn gedachten. Tevens meende hij dat een gewestelijke overheid dichter bij de burgers zou staan en burgers zo meer controle over de overheid konden uitoefenen.⁹⁴ In dit opzicht stond hij dan ook lijnrecht tegenover unitaristen als Abbema, Van der Capellen tot den Marsch en Krieger.

Het Plan van Constitutie

In de Nationale Vergadering werd besloten tot de oprichting van een constitutiecommissie die het grondwetsontwerp op papier zou moeten zetten. Deze commissie bestond uit eenentwintig vertegenwoordigers vanuit elke provincie. Het ontwerp diende zes maanden na de eerste bijeenkomst van de commissie klaar te zijn. Tot die tijd werd volledige geheimhouding van de commissieleden verwacht. De overige leden van de Nationale Vergadering mochten zich dan ook niet met de constitutiecommissie bemoeien.⁹⁵

Op 10 november 1796 werd het *Plan van Constitutie* aan de leden van de Nationale Vergadering aangeboden. Het plan kende een federalistisch karakter. Het is duidelijk dat de Amerikaanse constitutie van invloed was geweest tijdens het schrijven van de het ontwerp. Er was namelijk aan de leden van de constitutiecommissie gevraagd of ze goed konden kijken

⁹³ *Dagverhaal der handelingen van de nationaal vergadering representeerende het volk van Nederland III* (1796). 763.

⁹⁴ Rutjes, *Door gelijkheid gegrepen Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795 - 1801*. 42.

⁹⁵ Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798*. 157-158.

naar zowel de Franse- als de Amerikaanse grondwet en van beide enkel het goede over te nemen.⁹⁶ Tijdens de vergaderingen werden de Verenigde Staten dan ook meermaals als voorbeeld voor de Bataafse staat genoemd. Niet alle verwijzingen waren echter positief. Door de unitarissen werd vanzelfsprekend zeer kritisch naar de andere kant van de Atlantische Oceaan gekeken. Van de Kastele, gezant vanuit het gewest Holland, betoogde bijvoorbeeld dat het Amerikaanse federalistische systeem, ‘nieuw en onbeproefd’ was. Argumenten dat het nieuwe, federalistische systeem, in Amerika goed werkte, wuifde hij weg:

Doch, het komt mij voor, nog te vroeg te zijn, om uit het voorbeeld van America een gegrond besluit af te leiden.

Washington leeft nog. Het crediet voor hem was, die niet slechts onder de wetgevers, maar de Verlosser van America was, houde de reeds werkzame geesten nog in bedwang.⁹⁷

Met andere woorden: George Washington was volgens Van de Kastele de lijm die de nieuwe Amerikaanse republiek bij elkaar hield. Men kon niet voorspellen wat er met Amerika zou gebeuren als hij kwam te overlijden. Daarnaast, zo vervolgde Van de Kastele, waren veel staten van Amerika nog niet volgroeid, zij hadden nog voldoende mogelijkheid om hun grondgebied uit te breiden. Door politieke macht bij deze staten te laten, was het aannemelijker dat deze staten de macht gebruiken om zich verder uit te breiden en de landsgrenzen te verleggen.⁹⁸ Dit was een totaal andere situatie dan in de Republiek waar de omvang van de provincies al eeuwen vastlag.

Het Plan van Constitutie kon in de Nationale Vergadering op veel tegenstand rekenen. Vooral uit de unitaristische hoek gingen de afgevaardigden niet akkoord. De Verenigde Staten hadden dan ook vooral een voorbeeldfunctie voor de federalisten in de constitutiecommissie. Unitaristen keken liever naar Frankrijk als voorbeeldland. Hierbij moet overigens wel de kanttekening worden geplaatst dat de federalisten in de meerderheid waren. Van alle eenentwintig leden, behoorden enkel Van Manen, Van de Kastele, Witbols, en Rabinel uit tot de uitgesproken unitaristen.⁹⁹

⁹⁶ De Gou, *Het plan van constitutie van 1796*. XXII.

⁹⁷ Ibid. 72.

⁹⁸ Ibid. 72.

⁹⁹ Ibid. XI.

Het Ontwerp van Constitutie

Bij het indienen van het *Plan van Constitutie* werd al snel duidelijk dat de meerderheid van de Nationale Vergadering zich niet kon vinden met de inhoud van het Plan. Nog voordat men de stukken op 10 november 1796 kon inzien, stelde commissielid Van de Kastele de vraag of dat Plan niet in behandeling kon worden genomen. Het ontwerp was volgens hem ongeschikt, daar het geen enkele eenheid in de Bataafse Republiek zou brengen. Het plan was simpelweg te federalistisch.¹⁰⁰ Daarnaast bestonden er zorgen over de schuldenlast, de belastingen en was het onduidelijk hoe de *trias policia* precies moest functioneren in de Bataafse Republiek.¹⁰¹ Er werd daarom een zevenkoppige commissie, onder leiding van Jacob Hahn, aangesteld die het Plan moest aanpassen. Hierbij stond de eenheid en ondeelbaarheid van de Bataafse Republiek centraal.¹⁰² Dit uitgangspunt zette de droom van de federalisten om van de Bataafse Republiek een federale staat te maken verder onder druk. Om te onderstrepen dat de plannen werden aangepast en om verwarring met het eerdere ontwerp te voorkomen kreeg het nieuwe plan de naam het *Ontwerp van Constitutie*. Op 30 mei 1797 was dit nieuwe *Ontwerp* af.¹⁰³ Hoewel het nog altijd voorzag in een federatieve structuur, kende het ontwerp een meer unitaristische ondertoon dan het *Plan der Constitutie*. Na vier dagen debatteren, op vier december 1796, werd onder luid applaus de concepttekst door de afgevaardigden in de Vergadering aangenomen. Het bevatte onder meer de stelling:

‘(...) de eenheid en ondeelbaarheid, ten dien effecte, dat de negen Nederlandsche Volken, dat de negen thans nog onafhankelijke Gewesten, tot één eenig vrij Volk, tot ‘ één [sic] eenig en onverdeeld Gemeenebest gevormd en onder één en hetzelfde Opperbestuur gebragt mag worden?’¹⁰⁴

Dat het Amerikaanse federatieve model geleidelijk opzij werd geschoven, betekende overigens niet dat het Amerikaanse model geen rol meer speelde in de verdere discussie over de Bataafse constitutie. Zo stelde commissielid Van Maanen voor om de structuur van de Amerikaanse grondwet als voorbeeld te gebruiken voor de Bataafse constitutie. Met name de preambule van de Amerikaanse constitutie zag hij graag terug in de Bataafse, mits de

¹⁰⁰ Van den Berg en Vis, *De eerste honderdvijftigjaar Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946*. 55.

¹⁰¹ L. De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering*. I. Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 55 ('s-Gravenhage 1983). 1-58.

¹⁰² Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798*. 158-160.

¹⁰³ Ibid. 160.

¹⁰⁴ De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797*. I. 64.

woorden ‘Wij, het volk der Verenigde Staten’ zouden worden vervangen door ‘Wij het Bataafsche volk’¹⁰⁵ Dit voorstel zorgde echter voor onrust in de vergadering. Commissielid Van Hooff liet Van Maanen weten dat de structuur van de Amerikaanse constitutie niet een op een toepasbaar was op de constitutie van het Bataafse volk, daar de Verenigde Staten anders dan de Republiek niet een en ondeelbaar waren.¹⁰⁶

Ook in de discussie over de schuldenlast en het nieuwe belastingstelsel werden de Verenigde Staten als voorbeeld genoemd. Dit was bijvoorbeeld het geval tijdens het debat van 18 januari 1797 over de schuldenlast van Bataafse Republiek en de vraag hoe deze zou moeten worden terugbetaald. Om de schulden af te lossen moest er namelijk een gedegen belastingplan komen. En schulden had de Bataafse Republiek zeker. Al in 1718 had een Franse minister geschreven dat als de Republiek alle zeven provinciën zou verkopen er nog een restschuld over zou blijven.¹⁰⁷ Bovenop deze schuldenlast kwam nog de honderd miljoen gulden die de Bataafse Republiek als ‘bevrijdingskosten’ aan Frankrijk moest betalen. De noodzaak voor een nieuw belastingplan was dus groot.

Eén van de commissieleden die naar Amerika keek als oplossing voor het belastingprobleem, was het lid Van Staphorst. Hij wees op het feit dat de nieuwe Amerikaanse constitutie de mogelijkheid bood om een commissie te benoemen die als taak had de oorsprong en grootte van de schulden van alle staten in kaart te brengen en op nationaal niveau de schulden over te nemen, zodat de staatsschuld op één plaats werd samengebracht. Het debat van 18 januari was niet het enige waarin het financiële van de Verenigde Staten als voorbeeld voor de Bataafse Republiek werd gepresenteerd. De wijze waarop Amerika haar financiën regelde zou nog verschillende malen aan de orde komen, bijvoorbeeld op 6 maart 1797, toen besproken werd hoe het nieuwe belastingstelsel vorm moest krijgen. Schimmelpenninck zette tijdens dit debat uiteen dat er in de Verenigde Staten eenheid van financiën was en dat de belastingen daar indirect konden worden geheven en dat dit systeem functioneerde voor een land met hoge schulden.¹⁰⁸

Een ander onderwerp dat in de vergadering over het *Ontwerp van Constitutie* ter sprake kwam was het kiesrecht. In het debat van 14 februari 1797 ging het voornamelijk over de rol van de *trias politica* in de politiek en de vraag in hoeverre politieke functies verkozen

¹⁰⁵ Ibid. 175.

¹⁰⁶ De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering*. I. 176.

¹⁰⁷ I.H. Gosses en N. Japikse, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* (3^e druk; Den Haag 1947). 629.

¹⁰⁸ De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797*. I. 569-570.

dienden te worden. Rutger Jan Schimmelpenninck gaf tijdens deze discussie te kennen dat het hem zinvol leek wanneer een deel van de leden van de staatsraad direct door de bevolking verkozen zou worden. Dit loste volgens Schimmelpenninck het probleem op dat de uitvoerende macht voortvloeyde uit de wetgevende macht. Hierbij maakte hij wel vervolgens expliciet de opmerking dat hij het volk niet geschikt achtte alle politieke ambten te verkiezen zoals dat in de Verenigde Staten van Amerika wel gebeurde. Het verkiezen van een president door de bevolking zag hij bijvoorbeeld niet zitten.

Om deze stelling te onderbouwen bracht Schimmelpenninck drie argumenten naar voren. Allereerst gaf hij aan dat hij bang was dat het volk enkel aandacht zou hebben voor kandidaten die behoorden tot het departement, district of gemeente waarin de kiezers zich bevonden. Daarnaast werkte het kiesstelsel in de Verenigde Staten anders dan de commissieleden voor de Bataafse Republiek voor ogen hadden, waardoor het lastig was om het Amerikaanse kiessysteem over te nemen en tot slotte wees Schimmelpenninck nog op een punt dat eerder aan de orde was gekomen. Men was er in de Bataafse Republiek niet van overtuigd dat het Amerikaanse model werkte:

‘Behalven dit onderscheid, doet nog het aangehaalde voorbeeld weinig af, omdat een of twee goede verkiesingen van een President door de Noord-Americaanen gedaan nog geen kragt van bewijs voor de voortreffelijkheid dier inrichting medebrenget. Eene langere ondervinding en veelvuldigere proefnemingen zullen in dit stuk gezag verwerven.’¹⁰⁹

Hoewel Schimmelpenninck te kennen gaf dat hij niks zag in het Amerikaanse systeem, gooide hij de deur niet volledig dicht. Door op te merken dat er volgens hem meer tijd zou moeten verstrijken en meer verkiesingen zouden moeten plaatsvinden om daadwerkelijk te kunnen concluderen of het Amerikaanse democratisch model werkte of niet, liet hij de deur nog enigszins op een kier staan. Wellicht kon er in de toekomst nog worden gekeken of er iets van het Amerikaans kiesmodel kon worden geleerd.

Op 15 maart 1797, tijdens een debat over de toekomst van de gilden in de Bataafse Republiek, sneed Verhoysen het onderwerp ‘staatsburgerschap’ aan. Volgens hem was het problematisch, dat wanneer men in de Republiek een andere stad bezocht, men werd aangezien als een totale vreemdeling: ‘Alsof hij [de Nederlandse reiziger] uit Siberien was

¹⁰⁹ De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797*. I. 402.

komen opdrijven'¹¹⁰ De Verenigde Staten van Amerika hadden volgens Verhoysen de oplossing voor dit probleem. De rechten van de Amerikaanse staatsburgers waren immers in iedere staat hetzelfde. Waar de persoon zich ook in het land bevond, er was één burgerschap. Hier moest de Bataafse Republiek lering uit trekken.¹¹¹

Op 22 april 1797 kwamen de koloniën van de Bataafse Republiek aan de orde. Eén van de zaken die die dag werd behandeld was het vraagstuk slavernij. Verschillende bestuurders waren van mening dat de handel en het uitbuiten van tot slaaf gemaakten zou moeten worden verboden. Toch bleef in het achterhoofd van sommige commissieleden de financiële belangen van de Republiek de boventoon voeren. Het commissielid Vreede sprak:

‘Wij moeten de belangen van het Moederland, de belangen van de Colonien in het oog houden. Maar wij moeten evenzeer tonen een afgrijzen te hebben, om een Constitutie te verstigen, die ten grondslag moet hebben de regten van den Mensch, die Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap ten opschrift heeft (...) Het Godloos gebruik maaken van Slaaven en den daaraan verbonden Slavenhandel moet ophouden.’¹¹²

Het bleek lastig voor Vreede om de rest van de commissie achter zijn mening voor het afschaffen van de slavernij te krijgen. Om zijn argumentatie kracht bij te zetten verwees Vreede naar de Verenigde Staten. Deze zouden volgens Vreede in hun constitutie hebben opgenomen dat het gebruik van tot slaaf gemaakte mensen nog tot een maximum van vijftien jaar mocht plaatsvinden, daarna moest deze praktijk worden stopgezet.

Uiteindelijk, in de zomer van 1797 werd het *Ontwerp van Constitutie* in een referendum aan de bevolking van de Republiek voorgelegd. Op 13 september 1797 waren alle stemmen geteld en was de uitslag binnen. In totaal was er 136.716 keer gestemd en hiervan had een ruime meerderheid van 108.761 (79.6% van het totaal) tegen het *Ontwerp* gestemd.¹¹³ De uiterst traag tot gang gekomen ontwerp tekst voor een constitutie werd zo zonder pardon naar de prullenbak verwezen. Een directe oorzaak voor het falen van het *Ontwerp* laat zich moeilijk raden. Interessanter was ook de vraag hoe het nu met de leden van de Constituerende Vergadering verder moest. Er werd besloten een nieuwe Nationale

¹¹⁰ Ibid. 613.

¹¹¹ Ibid. 612-613.

¹¹² L. De Gou, *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering*. II. Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 56 ('s-Gravenhage 1984). 122-123.

¹¹³ Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798*. 283-284.

Vergadering in het leven te roepen en een derde poging te wagen tot het opstellen van een eerste Bataafse grondwet.

Van staatsgreep naar Staatsregeling

De onrust in de Bataafse Republiek was groot bij het afwijzen van het *Ontwerp van Constitutie*. Een nieuwe vergadering diende de impasse te doorbreken, maar dit was een moeilijke opgave aangezien de Tweede Nationale Vergadering vooral een voortzetting van de eerste bleek. Als gevolg hiervan waren er verschillende afgevaardigden, onder wie Schimmelpenninck, die wel waren verkozen maar niet wilden deelnemen aan de nieuwe vergadering. Daarnaast nam niet alleen de onrust in de Bataafse Republiek toe, ook in Parijs groeide de onrust. Het Franse bestuur begon geleidelijk zijn geduld te verliezen en hekelde de traagheid waarop de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek functioneerde.

Ook de nieuwe constitutiecommissie kon geen vaart maken met het ontwerpen van een grondwet. Dit kwam deels door de samenstelling van de commissie. De commissie kende eenentwintig leden en bestond uit een groep democraten en unitaristen aan de ene kant en een groep aristocraten en federalisten aan de andere kant.¹¹⁴ Ondertussen liep de druk voor het invoeren van een democratische grondwet op. Op verschillende plaatsen in de Republiek werden handtekeningen verzameld om een vlotte en democratische constitutie af te dwingen. Ook de Russisch-Engelse inval in de Republiek en de daaropvolgende slag bij Camperduin zorgde voor veel onrust in het land. Dit leidde er dan ook toe dat de geruchten van een staatsgreep in de Republiek toenamen.¹¹⁵

In december 1797 arriveerde Charles-François Delacroix in Den Haag. Deze speciale Franse gezant moest er op toezien dat er snel een nieuwe constitutie zou komen. Zonder constitutie kon de Republiek volgens Delacroix ook niet aan haar verplichtingen aan Frankrijk voldoen. Met deze verplichtingen doelde Delacroix de afspraken die tijdens het verdrag van Den Haag, in de nasleep van de 'bevrijding' van de Republiek in 1795 waren

¹¹⁴ Van den Berg en Vis, *De eerste honderdvijftigjaar Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946*. 58.

¹¹⁵ *Ibid.* 62.

opgesteld. Frankrijk dreigde dat wanneer er niet snel een grondwet zou komen, het bondgenootschap met de Bataven eenzijdig verbroken zou worden, en dat Frankrijk de rechten zou opeisen die het zich als veroveraar van de Republiek had toegeëigend.¹¹⁶

Wat volgde was een staatsgreep op 22 januari 1798. Militairen omsloten die dag het Binnenhof, waarop radicale democraten de voornaamste federalisten lieten arresteren. De coupplegers, zwerden vervolgens het federalisme af en deden de regelementen die door de Eerste- en Tweede Nationale Vergadering waren opgesteld in de ban. Daarna formeerden zij ter plekke een derde constituerende vergadering die, werd voorgezeten door de radicale predikant W.A. Ockerse. De coup verliep weliswaar vreedzaam, maar zorgde voor veel opschudding in Den Haag. Zes leden van de commissie voor buitenlandse zaken stopten met hun functie, twintig andere leden werden gearresteerd en twee personen kwamen niet meer opdagen. Van de 126 leden die de Nationale Vergadering ooit telde, was meer dan een derde vertrokken.¹¹⁷

De nieuwe constitutiecommissie ging razendsnel aan het werk met het opstellen van de *Staatsregeling van het Bataafsche Volk*, zoals de nieuwe constitutie zou gaan heten.¹¹⁸ Zoals verwacht kan worden, werd er in de verslagen van deze constituerende vergadering niet één keer naar de Verenigde Staten van Amerika verwezen. De verklaring hiervoor kan gezocht worden bij de leden die aan de vergadering deelnamen. De coup werd gepleegd door radicale unitaristen, met de steun van Frankrijk. Net als in de eerdere constituerende vergaderingen werd ook ditmaal besloten dat de Bataafse Republiek ‘één en ondeelbaar’ zou zijn. Dit keer was het ontwerp van de constitutie echter grotendeels geïnspireerd door het unitaristische model van de Fransen. Het is daarom logisch dat er niet langer werd gekeken naar de andere kant van de oceaan. De nieuwe Staatsregeling werd uiteindelijk op 23 april 1798 ter stemming gebracht. Een kleine maand later, op 11 mei 1798, waren de stemmen geteld. Met 153.913 stemmen voor, en 11.597 stemmen tegen, werd de Staatsregeling als eerste constitutie van de Bataafse Republiek aangenomen.¹¹⁹

¹¹⁶ Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798*. 302.

¹¹⁷ Van den Berg en Vis, *De eerste honderdvijftigjaar Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946*. 66-68

¹¹⁸ Voor informatie, inhoud en verdere totstandkoming van de Staatsregeling zie:

J. Rosendaal, *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk 1798* (Nijmegen 2005).

L. De Gou, *De Staatsregeling van 1798 Bronnen voor de totstandkoming I*. Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 65 ('s-Gravenhage 1988).

L. De Gou, *De Staatsregeling van 1798 Bronnen voor de totstandkoming II*. Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 67 ('s-Gravenhage 1990).

Oddens, *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798*. Hoofdstukken zeven en acht.

¹¹⁹ Rosendaal, *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk 1798*. 24.

De uitkomst van het referendum maakte de Staatsregeling officieel de eerste constitutie van de Bataafse Republiek en men zou zelfs kunnen stellen dat ook de staatsgreep van 1798 hiermee enige legitimiteit heeft gekregen. Hoewel er nog verschillende staatsgrepen zouden volgen, ging met de Staatsregeling van 1798 een oude wens in vervulling. De Republiek was nu een eenheidsstaat op democratische leest geschoeid.

Lang hebben de inwoners van de Bataafse Republiek echter niet kunnen 'genieten' van hun constitutie. In 1801 maakte een door Napoleon georkestreerde staatsgreep een einde aan de Bataafse Republiek. De staat zou voortaan weer een meer aristocratisch karakter krijgen en doorgaan onder de naam Bataafs Gemenebest. Dit Gemenebest heeft overigens niet lang bestaan. Uiteindelijk zou het doek voor de republikeinse idealen van de Bataven definitief vallen in 1806, toen Napoleon zijn broer Lodewijk installeerde als koning van het nieuwe Koninkrijk Holland. Hiermee kwam niet alleen de Republiek ten einde, maar ook de droom die de patriotten en Bataven zo lang gekoesterd hadden.

Conclusie

De transfer tussen de Verenigde Staten van Amerika en de Bataafse republiek werd in hoofdstuk drie voor drie perioden onderzocht, namelijk voor de jaren direct volgend op de Oranjerestauroatie van 1787, vervolgens het ontwikkelen van het *Plan van Constitutie* en het *Ontwerp van Constitutie* en tot de staatsgreep van 1798.

Wanneer we kijken naar de jaren volgend op de restauratie, dan valt op dat veel patriotten het land waren ontvlucht. Sommige vluchtten naar Frankrijk, terwijl anderen in de Verenigde Staten neerstreken. Hoewel er bewijs voor ontbreekt, valt goed voor te stellen dat de patriotten die naar Amerika vluchtte impliciet hebben gezorgd voor *political transfer*. De mogelijkheden om berichten van Amerika naar de Republiek te sturen en andersom namen hierdoor immers toe. Alleen al het feit dat er nieuwe lijntjes ontstonden, verlaagde de communicatiedrempel en vergemakkelijkte eventuele *transfer*.

Met de vlucht van de stadhouder uit de Republiek brak een nieuwe gelegenheid aan voor de patriotten om de politiek van het land vorm te geven. De naam van de Republiek werd omgedoopt tot Bataafse Republiek en de nieuwe bestuurders waren het er al vrij snel over eens dat er een constituerende vergadering in het leven moest worden geroepen die het land van een grondwet zou voorzien. Van de afgevaardigden die aan deze vergadering zouden deelnemen had een aanzienlijk deel een voorkeur voor een federatief staatsbestel. Een groep radicale leden stond echter achter een eenheidsstaat naar Frans model. De vraag

die de bestuurders van de Bataafse Republiek zich dan ook stelden was waar de inspiratie voor de nieuwe grondwet gezocht moest worden: in de Verenigde Staten van Amerika de voorbeeldrepubliek van weleer, of in de nieuwe Zusterrepubliek uit Frankrijk.

Het antwoord op deze vraag werd door de constitutiecommissie uitgewerkt in het *Plan van Constitutie* in 1796. Meermaals werden de Verenigde Staten van Amerika aangehaald als een voorbeeldstaat. Toch waren er ook veel leden sceptisch. Het Amerikaanse model werd gezien als nieuw en onbeproefd. De *Founding Fathers* van de nieuwe staat leefden bovendien nog. Wat zou er met de Amerikaanse republiek gebeuren als deze kwamen te overlijden? Ondanks alle twijfel kreeg het *Plan van Constitutie* een sterk federalistisch karakter mee. Dit ontwerp werd echter niet aangenomen. Er kwam een nieuwe constituerende vergadering die de plannen van de eerste zou aanpassen. Over één aspect was de constituerende vergadering het met elkaar eens: de Bataafse Republiek diende 'een en ondeelbaar' te zijn. Toch werd ook nu de Amerikaanse grondwet niet helemaal in de ban gedaan. Het lijkt er zelfs op dat de Amerikaanse constitutie een grotere rol is gaan spelen in deze tweede constituerende vergadering. Commissieleden haalden veel inspiratie uit de Amerikaanse constitutie, zoals de preambule van de grondwet, maar ook op het gebied van sociaal-economische zaken werd naar Amerika gekeken, bijvoorbeeld wanneer het ging om de schuldenlast en het belastingstelsel. Ook werd er gekeken naar het gebruik van tot slaafgemaakte mensen en of dit zou moeten worden afgeschaft.

Wat betreft de invulling van politieke ambten werd Amerika juist als voorbeeld van hoe het niet moest. Het Amerikaanse gebruik om een president te kiezen, was niet aan de bevolking van de Republiek besteed, zo meende men. Wat de leden van de commissie wel aansprak was het idee dat burgers uit de in elk gewest van de Bataafse Republiek hetzelfde staatsburgerschap zou moeten genieten. Hoewel dit in een eenheidsstaat sowieso het geval zou zijn, liet het Amerikaanse voorbeeld zien dat dit in een federale staat ook mogelijk was.

Naarmate de discussie over het ontwerp van de grondwet vorderde werd er minder en minder naar de Verenigde Staten verwezen. Wel werd er door een aantal sprekers kritisch naar Amerika gekeken. Zo stelde Schimmelpenninck dat de Verenigde Staten enkel nog goed functioneerden omdat George Washington nog leefde. Schimmelpenninck wilde eerst graag zien of de leer van Washington ook nog zou aanslaan op het moment dat deze een erfenis was geworden. Het argument van de niet beproefde staatsvorm, werd hier dus voor een tweede maal aangehaald. Schimmelpenninck en ook anderen in het unitaristische kamp, waren kritisch wanneer het ging om het importeren van politieke ideeën uit Amerika. Zij waren nog overtuigd van het functioneren van het Amerikaanse staatsbestel. Ook vonden

sommige sprekers dat de Bataafse Republiek en de Amerikaanse Republiek moeilijk te vergelijken waren en het daarom niet mogelijk was om ideeën en praktijken te kopiëren.

De voorbeelden uit de Amerikaanse politiek die de leden van de Nationale Vergaderingen aanhaalden dienden voornamelijk als illustratie. Zij lieten zien welke weg de Republiek zou moeten inslaan of juist niet. Uiteindelijk is er echter weinig tot niets van de Amerikaanse praktijken of ideeën in de nieuwe grondwet terechtgekomen.

Mede door de onwil van de bevolking, de druk vanuit Frankrijk en de uiteindelijke staatsgreep van de unitaristen eindigde de Bataafse Republiek in 1798 met een Staatsregeling die grotendeels op Franse leest geschoeid was. Voor federatieve elementen naar Amerikaans voorbeeld was toen definitief geen ruimte meer.

Conclusie

In dit onderzoek stond de vraag centraal in welke opzichten de Verenigde Staten van Amerika golden als voorbeeldland voor de Nederlandse patriotten en de bestuurders van de Bataafse Republiek in de periode tussen 1776 en 1798? Om een antwoord te geven op deze vraag is voornamelijk gekeken naar briefwisselingen tussen bestuurders uit de Amerikaanse politiek en bestuurders vanuit de patriotse en Bataafse politiek en naar enkele bekende pamfletten. Daarnaast is ook het *Dagverhaal* van de Eerste- en Tweede Nationale Vergadering uitvoerig onderzocht.

Het werk van Polasky leert ons dat de late achttiende eeuw een tijd was van democratische revoluties in de Atlantische Wereld. Zo vonden er ook in de Republiek en de Verenigde Staten van Amerika revoluties plaats. In hoofdstuk één van dit onderzoek is een situatieschets van zowel de Republiek als de Verenigde Staten gegeven. De Verenigde Staten waren het eerste land waar een democratische revolutie plaatsvond. Deze begon in 1776 met als doel afsplitsing van Engeland en de afzwering van de Engelse koning George III als soeverein vorst. De Republiek volgde een aantal jaar later. De eerste poging voor een revolutie was in 1785, toen de patriotten de Oranjestadhouder probeerden af te zetten. Argumenten voor deze revolutie moeten vooral worden gezocht in de macht die de stadhouder in de loop van de achttiende eeuw had weten te verkrijgen. De patriotten waren het niet eens met de toenemende macht van de stadhouder en het overerfbaar maken van het stadhouderschap. De patriotten eisten daarom meer inspraak en een democratisch systeem zonder erfstadhouder.

De Republiek en de Verenigde Staten stonden vanaf het begin van de Amerikaanse onafhankelijkheid nauw met elkaar in contact en deze relatie werd in de loop van de 18^e eeuw verder uitgebouwd. In hoofdstuk twee is de relatie tussen de Nederlandse Republiek en de Verenigde Staten van Amerika onderzocht aan de hand van het concept *political transfer*. Welke zaken hebben de Nederlandse patriotten kunnen leren van hun Amerikaanse bondgenoten? Een aantal bronnen stonden in dit hoofdstuk centraal. Allereerst het bekende pamflet van Joan Derk van der Capellen tot den Pol, 'Aan het volk van Nederland'. Geïnspireerd door Amerikaanse *pamphleteers* zoals Thomas Paine, was 'Aan het volk van Nederland' een rechtstreekse aanval op het zittende bestuur van de Republiek, in het bijzonder de stadhouderlijke familie. In dit pamflet verwijst Van der Capellen actief naar de Verenigde Staten en de daar bestaande praktijk van burgerbewapening. Volgens Van der Capellen was het noodzakelijk om de burgers, naar Amerikaans voorbeeld, te bewapenen en

ze te leren hoe ze zichzelf konden verdedigen. Opvallend aan het werk van Van der Capellen, is dat hij jaren eerder, voordat hij zijn pamflet had geschreven, een zeventiende-eeuws Schots pamflet had vertaald over exact hetzelfde onderwerp. Toch verwijst Van der Capellen expliciet naar de Amerikanen om zijn idee over burgerbewapening te onderbouwen en te legitimeren. Het is goed mogelijk dat Van der Capellen juist naar Amerika verwees, omdat daar de burgerbewapening ook echt in de praktijk was gebracht. Hij wist dat het in de Verenigde Staten goed werkte. De Amerikaanse *Minutemen* hadden namelijk een actieve rol gespeeld in het verslaan van de Engelsen tijdens de Amerikaanse onafhankelijkheidsstrijd. Het is dan ook logisch dat Van der Capellen juist op dit punt naar de Amerikanen verwijst.

Een andere vorm van *transfer* tussen de Republiek en de Amerikanen is terug te vinden in de correspondentie tussen Van der Capellen en de Amerikaanse gezant John Adams. Van der Capellen was geïnspireerd door de wijze waarop de Amerikanen hun vrijheid hadden georganiseerd. De correspondentie tussen John Adams en Van der Capellen leert ons dat ze elkaar graag mochten en veel informatie met elkaar deelden. Dit maakt het onderzoek naar *transfer* helaas ook een stuk lastiger omdat uit de brieven blijkt dat veel zaken door Van der Capellen en Adams ook mondeling werden besproken. Dit zorgt voor een gat in de kennis over de uitwisseling van informatie tussen Adams en Van der Capellen. Wel leren de brieven ons dat ze veel met elkaar bespraken. Hoewel niet altijd expliciet benoemd, kan er worden geconcludeerd dat er overdracht van ideeën heeft plaatsgevonden tussen Adams en Van der Capellen.

Van der Capellen was niet de enige patriot met wie Adams graag schreef. Een andere patriot met wie hij correspondeerde was de Leidenaar Johan Luzac, uitgever van één van de meest invloedrijke kranten van Europa, de *Gazette de Leyde*. Adams heeft Luzac meermaals gevraagd om stukken tekst van hem en andere Amerikaanse revolutionairen naar het Frans of het Nederlands te vertalen en te publiceren in zijn krant. Dit is iets dat Luzac ook vaak heeft gedaan. Gezien de reikwijdte van de *Gazette de Leyde* kan je stellen dat de teksten van Adams door veel mensen in de Republiek zijn gelezen, hoewel het lastig is om te onderzoeken welke van deze berichten daadwerkelijk voor *transfer* hebben gezorgd. Het contact tussen Adams en Luzac heeft er in ieder geval voor gezorgd dat politieke teksten over en uit de Verenigde Staten het publiek van de Republiek bereikten. Het feit dat de teksten voor mensen leesbaar waren, maakt de kans op *transfer* veel groter dan wanneer de teksten niet gepubliceerd zouden zijn.

Dat de Amerikaanse teksten zijn gelezen, blijkt uit verschillende politieke teksten die in de late achttiende-eeuw in de Republiek zijn verschenen. In de *Grondwettige Herstelling*

worden de Verenigde Staten als voorbeeldland genoemd en komt het idee van burgermilities wederom naar voren. Ditmaal uitgebreider en beter onderbouwd dan in het pamflet ‘Aan het volk van Nederland’ van Van der Capellen. Ook blijkt deze tekst alvast vooruit op de toekomst en beantwoordt zij vragen over hoe de Republiek in de toekomst zou moeten worden bestuurd. Zo wordt bijvoorbeeld het bekleden van publieke ambten besproken. Er wordt uitgelegd wat een bestuurder is en hoe deze zou moeten functioneren. Een belangrijke vraag die de auteur daarbij stelde was de vraag hoe lang een bestuurder zijn ambt mocht blijven uitoefenen. Was dit zijn gehele leven of moest hier een termijn aan gesteld worden? Op dit punt verwijst de auteur expliciet naar de Verenigde Staten. Om precies te zijn naar de staat New York, waar een roulatiesysteem voor bestuurders bestond. Het roulatiesysteem werd vervolgens vergeleken met het stadhoudelijk stelsel in de Republiek: de stadhouder was er voor het leven en kon ook wanneer hij slecht functioneerde niet aan de kant worden geschoven. Gematigde patriotten zouden dan ook graag een dergelijk roulatiesysteem implementeren om de macht van de stadhouder en zijn vazallen meer aan banden te kunnen leggen.

Na de Nederlandse patriottentijd en de inval van het Pruisische leger volgde de Oranjerestauroatie van 1787. De patriotten werden verdreven en de stadhouder probeerde zijn macht te verstevigen. Veel patriotten vluchtten in die periode naar Frankrijk en de Verenigde Staten. Hoewel de mensen die naar de Verenigde Staten verhuisden de politiek vrijwel volledig vaarwel hebben gezegd, werd de kans op *transfer* met deze bannelingen wel groter. Hoe meer mensen er uit de Republiek naar de Verenigde Staten verhuisden, hoe meer mensen er immers informatie over de Amerikaanse politiek naar de Republiek konden versturen. De drempel voor uitwisseling van informatie werd simpelweg lager. Wat de gevolgen waren voor deze *transfer* van deze emigraties is in dit onderzoek niet aan bod gekomen. Verder onderzoek zou nodig zijn om hier een beter beeld van te schetsen.

Met de inval van de Fransen in 1795 en de vlucht van de stadhouder begon een nieuw hoofdstuk in de Nederlandse Geschiedenis. De Republiek werd omgedoopt tot de Bataafse Republiek en er werd haast gemaakt met het in het leven roepen van een nationaal parlement dat zich zou moeten buigen over een nieuwe grondwet. De grote vraag daarbij was of de Bataafse Republiek een federale staat of een nationale eenheidsstaat diende te worden? Bij het opstellen van de Bataafse constitutie heeft de Amerikaanse constitutie een belangrijke rol gespeeld. Door de opstellers werd er regelmatig naar de Amerikaanse constitutie verwezen en werden er concrete voorbeelden uit de Amerikaanse constitutie gehaald om als argument te dienen waarom bepaalde ideeën wel of niet zouden werken. Wel moet de kanttekening

worden gemaakt dat weinig letterlijk van de Amerikanen werd overgenomen. Men twijfelde namelijk of de Amerikanen het zelf wel bij het juiste eind hadden. Ook bestond er twijfel over de houdbaarheid van het Amerikaanse federatieve model. Wat zou er gebeuren wanneer Washington kwam te overlijden? Veel bestuurders uit de Bataafse Republiek waren daarom terughoudend over het gebruik van politieke ideeën uit de Verenigde Staten.

Anders dan de patriotten eerder, hadden de Bataven bovendien meerdere inspiratiebronnen om hun politieke ideeën uit te putten. Na de Amerikaanse revolutie van 1776, volgde immers de Franse revolutie van 1789, een revolutie die bovendien door veel gevluchte patriotten van dichtbij was meegemaakt. De Bataven hadden dus niet enkel de politieke inzichten en ervaringen van de Amerikanen tot hun beschikking, maar ook die van de Fransen. Zij konden dus kijken naar zowel de Fransen als de Amerikanen. Dit is iets dat de Bataven ook hebben gedaan. Hoewel de eerste poging tot een constitutie nog een sterk federalistisch karakter kende, werden de pogingen in de loop van de tijd steeds unitaristischer en kozen de Bataven vaker voor de Franse variant dan voor de Amerikaanse. Dit valt onder meer te verklaren door de dynamiek van de Nationale Vergadering. Hoewel zij in de minderheden waren, wisten de unitaristen flink hun stempel te drukken op de debatten. Daar kwam nog bij dat de Franse soldaten in de Republiek ook de nodige druk uitoefende op het proces. Het is uiteindelijk deze druk geweest die de balans in het voordeel van de unitaristen deed doorslaan en hen in 1798 de mogelijkheid gaf een coup te plegen.

De onderzochte *transfer* in brieven, pamfletten, politieke verslagen en constituties bleek soms moeilijk om concreet aan te tonen. *Transfer* vindt plaats als politici of bestuurders politieke partijen of ideeën uit andere landen overnemen en die toepassen op hun eigen politieke situatie. De enige *transfer* die in dit onderzoek expliciet naar voren is gekomen is het idee van burgerbewapening. De patriotten hebben de praktijk van de milities duidelijk aan de Verenigde Staten ontleend. Andere vormen van *transfer* zijn veelal impliciete *transfer*. Zo is het aannemelijk dat bepaalde ideeën over democratie en bestuur zich verspreid hebben door onderlinge contacten als die tussen Adams enerzijds en Van der Capellen en Luzac anderzijds. Het is echter lastig om deze claim hard te maken, onder meer omdat veel contact mondeling plaatsvond.

Wel is met zekerheid te zeggen dat de Verenigde Staten als voorbeeldland dienden voor het schrijven van de constitutie. Er werd veel naar de Amerikanen verwezen, maar uiteindelijk is er, ondanks dat sommige Bataafse bestuurders dit wel graag wilden, weinig concreets van de Amerikanen overgenomen. Hierdoor blijft het bewijs voor de rol van de Verenigde Staten als idee-exporterend klein. Waar gematigde Bataven twijfelden over de

werking van het federatieve stelsel van de Amerikanen, wisten de radicalen een eenheidsstaat naar Frans voorbeeld door te drukken. Uiteindelijk zou het toch vooral Frankrijk zijn die het voorbeeldland zou worden voor de Bataafse Republiek. Anno 1798 waren de Verenigde Staten simpelweg niet langer meer het baken van vooruitgang dat zij een kleine twintig jaar eerder waren.

Dit onderzoek is verricht om een meer compleet beeld van de politieke geschiedenis van de patriotse en Bataafse tijd te kunnen schetsen. Hoewel nog veel onderzoek nodig is om een volledig beeld te krijgen van de concrete gevolgen van de *transfer* tussen de Verenigde Staten en de Bataafse Republiek, kan alvast worden geconcludeerd dat de Republiek veel aan de Amerikanen heeft ontleend, al waren het maar ideeën en voorbeelden. Er is veel contact geweest tussen de Amerikanen en de radicale hervormers uit de laat achttiende-eeuwse Republiek. Hoewel de concrete uitkomst zich niet altijd makkelijk laat aanwijzen, was de relatie tussen de Amerika en de Republiek vanaf het begin van de Amerikaanse Vrijheidsoorlog hecht en vond er uitwisseling van informatie plaats. Er kon dan ook altijd naar de overzijde van de oceaan worden gekeken voor politieke hulp en inspiratie, daar is eigenlijk de laatste tweehonderdjaar weinig aan veranderd.

Bibliografie

Primaire literatuur

- Adams, C.F., *John Adams, The Works of John Adams, vol. 7 (Letters and State Papers 1777-1782)* (Boston 1842) <http://oll.libertyfund.org/title/2105>
- Adams, J., ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (22 oktober 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Adams, J., ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (20 november 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Adams J., ontvangen door J. Luzac, (22 augustus 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Adams J., ontvangen door Staten-Generaal, (19 april 1781), Adams Papers <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Bracht, H. van, ontvangen door J. Adams, (26 januari 1782) <http://www.masshist.org/>. [Persoonlijke correspondentie].
- Brutus, J., *Verzameling van stukken : tot de dertien Vereenigde Staeten van Noord-America betrekkelijk* (Leiden 1781).
- Burg, F.H. van der, 'De verklaring van 31 januari 1795: Historisch perspectief en hedendaagse betekenis.', in: F.H. van der Burg en H. Boels, *Tweehonderd jaar rechten van de mens in Nederland. De Verklaring van de rechten van de mens en van de burger van 31 januari 1795 toegelicht en vergeleken met Franse en Amerikaanse voorgangers.* (Leiden 1994).
- Capellen tot den Pol, J.D., van der, *Aan het volk van Nederland* (1781) <http://www.iisg.nl> [geraadpleegd 21 januari 2021].
- Capellen tot den Pol, J.D., van der, ontvangen door J. Adams, (16 oktober 1780), <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Capellen tot den Pol, J.D., van der, ontvangen door J. Adams, (28 november 1780) <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Capellen tot den Pol, J.D., van der, *Aan het volk van Nederland* (1781).
- Capellen tot den Pol, J.D., van der, ontvangen door J. Adams, (16 oktober 1780), Adams Papers <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Capellen tot den Pol, J.D., ontvangen door J. Adams, (28 november 1780) <http://www.masshist.org>. [Persoonlijke correspondentie].
- Dagverhaal der handelingen van de nationaale vergadering representeerende het volk van Nederland III* (1796).

- Fletcher, A., *A Discourse of Government with relation to Militias* (Edinburgh 1698).
- Franklin B., ontvangen door C. Dumas, (6 August 1781)
<https://founders.archives.gov/documents/Franklin/01-35-02-0255>. [Persoonlijke correspondentie].
- Grondwettige Herstelling van Nederlands staatswezen, zo voor het algemeen bondgenootschap als voor het bestuur van elke bijzondere provincie* 1 (2de druk; Amsterdam: Johannes Allart 1784).
- John Adams & the Massachusetts Constitution* <https://www.mass.gov>.
- Ontwerp, om de republiek door eene heilzaame vereeniging der belangen van regent en burger van binnen gelukkig, en van buiten gedugt te maaken.* (Leiden 1785).
- Paulus, P., ‘Aanspraak van mr. Pieter Paulus, eersten præsident der Nationale Vergadering, gedaan by de opening van dezelve vergadering op den 1 maart 1796’
<http://primarysources.brillonline.com/browse/dutch-pamphlets-online/aanspraak-van-msuprsup-pieter-paulus-eersten-prsident-der-nationale-vergadering-gedaan-by-de-opening-van-dezelve-vergadering-op-den-1-maart-1796;dutchpamphletskb2kb26600>
- Paulus, P., *Verhandeling over de vrage: In welken zin kunnen de menschen gezegd worden gelyk te zyn? En welke zyn de regten en pligten, die daaruit voordvloeien?* (4e druk; Haarlem 1794).
- Price, R., *Observations on the Nature of Civil Liberty, the Principles of Government, and the Justice and Policy of the War with America.* (London 1776).
- Rogge, C., *Tafereel van de geschiedenis der jongste omwenteling in de Vereenigde Nederlanden* (Amsterdam 1796).
- Schimmelpenninck, R. J., *Verhandeling over eene wel ingerigte volksregeering* (Leiden 1785).
- Washington, G., ontvangen door J.D. van der Capellen tot den Pol, (2 augustus 1783), Founders Online, National Archives, <https://founders.archives.gov>. [Persoonlijke correspondentie].
- Washington, G., ontvangen door F.A. Van der Kemp, (28 mei 1788), Founders Online, National Archives <https://founders.archives.gov>. [Persoonlijke correspondentie].

Secundaire literatuur

- Van den Berg, J.Th.J., en J.J. Vis, *De eerste honderdvijftigjaar Parlementaire geschiedenis van Nederland 1796-1946* (Amsterdam 2013).
- Burg, F.H. van der, 'De verklaring van 31 januari 1795: Historisch perspectief en hedendaagse betekenis.', in: F.H. van der Burg en H. Boels, *Tweehonderd jaar rechten van de mens in Nederland. De Verklaring van de rechten van de mens en van de burger van 31 januari 1795 toegelicht en vergeleken met Franse en Amerikaanse voorgangers.* (Leiden 1994).
- Deursen van, A. Th., *De Bataafse Revolutie (1795-1995)* (1995).
- Dijk, P. van, *De beste krant van Europa Johan Luzac (1746-1807) en de Gazette de Leyde* (Amsterdam 2018).
- De Gou, L., *De Staatsregeling van 1798 Bronnen voor de totstandkoming II.* Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 67 ('s-Gravenhage 1990).
- De Gou, L., *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering. I.* Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 55 ('s-Gravenhage 1983).
- De Gou, L., *Het ontwerp van constitutie van 1797. De behandeling van het plan van constitutie in de Nationale Vergadering. II.* Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 56 ('s-Gravenhage 1984).
- De Gou, L., *Het plan van constitutie van 1796. Chronologische bewerking van het archief van de eerste constitutiecommissie ingesteld bij decreet van de Nationale Vergadering van 15 maart 1796.* Rijkskundige Publicatiën. Kleine Serie 40 ('s-Gravenhage 1975).
- Gosses, I.H., en N. Japikse, *Handboek tot de staatkundige geschiedenis van Nederland* (3^e druk; Den Haag 1947).
- Hagen, E., *President van Nederland* (2^e druk; Amsterdam 2013).
- Hutson, J.H. 'John Adams and the birth of Dutch-American friendship, 1780-1782' *Low Countries Historical Review* 409–422 (1782) doi:<https://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.2363>
- Israel, Jonathan, *The Dutch Republic* (Oxford 1998).
- Lepore, J., *These Truths a History of the United States* (New York 2018).
- Lucas, H.S., *Netherlanders in America* (Ann Arbor 1955).
- Nimwegen, O., van, *De Nederlandse Burgeroorlog (1748-1815)* (4^e druk; Amsterdam 2021).
- Oddens, J., *Pioniers in Schaduwbeeld Het eerste parlement van Nederland 1796-1798* (Amsterdam 2012).

- Oddens, J., M. Rutjes en E. Jacobs, *The Political Culture of the Sister Republics, 1794-1806 France, the Netherlands, Switzerland, and Italy* (Amsterdam 2015).
- Palmer, R.R., 'Much in Little: The Dutch Revolution of 1795', *The Journal of Modern History* 26 (1954) 15–35.
- Polasky, J., *Revolutions without Borders The Call to Liberty in the Atlantic World* (Yale 2015).
- Rooy de, P., *Ons stipje op de waereldkaart. De politieke cultuur van modern Nederland* (Wereldbibliotheek 2014).
- Rosendaal, J., *Bataven! Nederlandse vluchtelingen in Frankrijk 1787-1795* (2003).
- Rosendaal, J., *Staatsregeling voor het Bataafsche Volk 1798* (Nijmegen 2005).
- Rutjes, M., *Door gelijkheid gegrepen Democratie, burgerschap en staat in Nederland 1795 - 1801* (Amsterdam 2012).
- Schama, S., *Patriotten en bevrijders Revolutie in de noordelijke Nederlanden, 1780-1813* (4e druk; Amsterdam 2005).
- Schulte Nordholt, J.W., 'John Adams and the Dutch Republic', in: *The Dutch Republic in the days of John Adams 1775*.
- Schulte Nordholt, J.W., *Voorbeeld in de verte de invloed van de Amerikaanse revolutie in Nederland* (Baarn 1979).
- Van Sas, N.C.F., *De Metamorfose van Nederland* (Amsterdam: Amsterdam University Press 2004).
- Velde Te, H., 'Political Transfer: an Introduction', *European Review of History* (2005) 205–221 doi:<https://doi.org/10.1080.13507480500268995>.
- Vles, E.J., *Pieter Paulus (1753-1796) Patriot en Staatsman* (Amsterdam 2004).
- Westerman, J.C., *The Netherlands and the United States : their relations in the beginning of the nineteenth century* (Den Haag 1935).
- Wielenga, F., *Geschiedenis van Nederland van de Opstand tot heden* (2° druk; Amsterdam 2013).
- Zwitser, H.L., 'Achtergronden van de patriottenbeweging' *militaire spectator* 12 (1987) 521-529 www.militairespectator.nl